

KUL TÚRA SLOVA

2015
ROČNÍK 49

VEDECKO-POPULARIZAČNÝ ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TER-
MINOLÓGIU ■ ORGÁN JAZYKOVÉDNÉHO ÚSTAVU LUDOVÍTA ŠTÚRA
SAV A JAZYKOVÉHO ODBORU MATICE SLOVENSKEJ

VYDAVATELSTVO MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Vychádza s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej
republiky*

HLAVNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Ján Findra,
Juraj Glovňa, Robert Hammel,
Renáta Hlavatá, Ingrid Hrubani-
čová, Bronislava Chocholová, Ni-
col Janočková, Ján Kačala, Anna
Maričová, Sibyla Mislovičová,
Jozef Mlacek, Slavomír Ondre-
jovič, Lucia Satinská, Mária Šim-
ková, Iveta Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

ONDREJOVIČ, Slavomír: Niekoľko rapsodických poznámok k dielu Lu- dovíta Štúra	3
PETRÁŠ, Patrik: Otázka nesklonnosti názvov niektorých slovenských tele- vizných staníc	10
GURIČANOVÁ Dana: <i>Vírusový, viro- vý, virálny</i>	21

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stre- dovekej slovenčiny s výkladom ná- zvu obcí a miest (49)	27
---	----

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

RAMŠÁKOVÁ, Anna: O pomenova- niach mince, peniaza, platidla ako prostriedku výmeny	36
--	----

ROZLIČNOSTI

Výslovnosť a skloňovanie názvu <i>Bory Mall</i> . S. Mislovičová	44
--	----

SPRÁVY A POSUDKY

Aktuálne otázky terminológie marke- tingu. A. Karčová – J. Levická	48
Päťdesiat rokov Katedry slovanských filológií. J. Glovňa	53

SPYTOVALI STE SA

Prečo <i>čítame Balleka, počúvame Brahm- sa</i> , ale <i>skáčeme axela</i> a <i>liečime alz- heimer</i> ? K. Kálmánová	56
--	----

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka (13). M. Považaj	58
Informácie autorom	64

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 49, 2015, č. 1 (20. 2. 2015). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine za podpory grantu Ministerstva kultúry SR. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 7,20 €, jednotlivé čísla 1,20 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/4012839. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSSRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

© Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2015

Cena 1,20 €

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný časopis
pre jazykovú kultúru a terminológiu*

Orgán

*Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru Matice slovenskej*

*Vychádza s finančnou podporou Ministerstva kultúry
Slovenskej republiky*

HLAVNÝ REDAKTOR

PhDr. Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Mgr. Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc. (Bratislava), prof. PhDr. Ján Findra, DrSc. (Banská Bystrica), prof. PhDr. Juraj Glovňa, CSc. (Nitra), Dr. Robert Hammel (Berlín, Nemecko), PaedDr. Renáta Hlavatá, PhD. (Nitra), PhDr. Ingrid Hrubaničová, PhD. (Bratislava), Mgr. Bronislava Chocholová, PhD. (Bratislava), Mgr. Nicol Janočková, PhD. (Bratislava), prof. PhDr. Ján Kačala, DrSc. (Bratislava), mimoriadna prof. Anna Marićová (Nový Sad, Srbsko), PhDr. Sibyla Mislovičová (Bratislava), prof. PhDr. Jozef Mlacek, CSc. (Ružomberok), prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava), PhDr. Lucia Satinská (Bratislava), PhDr. Mária Šimková (Bratislava), Mgr. Iveta Vančová (Bratislava), prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (Bratislava)

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

Niekoľko rapsodických poznámok k dielu Ľudovíta Štúra

SLAVOMÍR ONDREJOVIČ

1. Tento rok (28. októbra) uplynie 200 rokov od narodenia Ľudovíta (či ako sa nazýval on sám – Ludevíta) Štúra, politika, novinára, básnika, historika, pedagóga a bibliotekára, vodcu národa i poslanca – a v tomto výpočte by sme mohli pokračovať. Pre lingvistov ostáva však Ľ. Štúr, pochopiteľne, na prvom mieste jazykovedcom a kodifikátorom spisovnej slovenčiny. Jazykovedný ústav od 1. januára 1967 nesie dokonca meno tejto zakladateľskej osobnosti vo svojom názve a portrét Ľudovíta Štúra uchováva aj v logu. Je to len okrasa alebo nesie ústav toto meno plným právom?

Nesporným faktom je, ako konštatoval vtedajší riaditeľ ústavu Jozef Ružička, že premenovanie predznamenovalo rozšírenie výskumného priestoru ústavu na „všetky oblasti slovenskej jazykovedy i problematiku všeobecnej jazykovedy“ (Ružička, 1968, s. 112). Možno potvrdiť, že je to úplne v súlade so širokými záujmami i pracovným programom Ľudovíta Štúra v oblasti jazyka. Svoj obsiahly program prispôsobený, pravdaže, modernej dobe naplňa ústav aj dnes. V rámci svojho zamerania sa orientuje na a) základný výskum takmer vo všetkých oblastiach a rovinách (slovenského) jazyka, b) tvorbu slovníkov (výkladových i prekladových), ktoré zachytávajú bohatstvo slovenského jazyka – čím sa vlastne prekračuje aj štúrovský horizont¹, d) teoretickú jazykovedu, v rámci ktorej sa riešia najmä teoreticko-metodologické otázky

¹ Štúr napísal gramatiku, nie však slovník, o čom hovorí: „Slovník vkladá hmotu (materia) a grammatika vjacej podobu (formu) jazika.“ (Nauka reči Slovenskej, 1846, s. 11)

jazykovedy vzťahujúce sa najmä na vzájomné pôsobenie používania jazyka a sociokultúrne podmienky jeho nositeľov, e) popularizačnú činnosť v rámci jazykovej kultúry a jazykovej výchovy, ktorá je dôležitou súčasťou poslania ústavu, a na f) budovanie korpusu slovenského jazyka, bez ktorého sa v 21. storočí nezaobíde nielen moderná lexikografia, ale ani iné opisy jazyka. Aj túto dimenziu jazykovedného výskumu priniesla až moderná doba.

Počas uplynulých 72 rokov sa ústav venuje, mohli by sme rezumovať jeho program aj takto, výskumu slovenského (spisovného) jazyka, jeho systému, dynamiky i okolia tohto systému, výskumu nárečových a sociálnych variet slovenčiny, vonkajším i vnútorným dejinám slovenského jazyka, synchronnému i diachrónnemu výskumu vrátane slavistických záujmov. Neskôr sa ukázala potreba výskumný program ústavu ešte rozšíriť o etymologický výskum, výskum vzťahov a kontaktov slovenského jazyka s inými (najmä susednými) jazykmi a v súlade s tzv. komunikačno-pragmatickým obratom vo svetovej jazykovede aj posilniť sociolingvistickú a pragmalingvistickú problematiku. Úspešne sa presadila aj počítačová a korpusová lingvistika a prehĺbila sa jazykovopolitická a jazykovokultúrna dimenzia výskumu. Mnohé z toho sa od začiatku podnes rozvíja iba v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra (príprava veľkých výkladových slovníkov, etymologický výskum, budovanie korpusu, jazykové poradenstvo). Tým ústavný výskum nadobudol črty všestrannosti i jedinečnosti.

2. Ľudovít Štúr patrí spolu s Milanom Rastislavom Štefánikom medzi najpopulárnejšie a najuznávanejšie osobnosti na Slovensku všetkých čias. Ľudovít Štúr sa aj ako jazykovedec radí medzi najuznávanejších i najcitovanejších autorov na Slovensku vôbec (Ormis, 1958, Ondrejovič, 2006). Boli napísané stovky glos vrátane „referátov“ a encyklopedických hesiel na internete, ako aj veľké množstvo jubilejných článkov, analytických štúdií, desiatky kníh o Ľ. Štúrovi, ale zrejme ani po tom všetkom nemôžeme byť spokojní s poznaním jeho diela (osobitne jazykovedného). Mnohé z publikovaných textov sú totiž, neskrývajme ani to, len recyklované a kalendárovo oslavné. V mnohých textoch sa opakujú iba staré známe „pravdy“ o Štúrovi, čo môže mať istý výchovný zmysel, ale nie vtedy, ak sa v týchto materiáloch opakujú zahniezdené mýty. Autori, ktorí píšú o diele Ľ. Štúra, sa totiž často veľmi neunúvajú s tým, aby si preštudovali novú odbornú literatúru o jeho diele. Opakuje sa napr. tvrdenie, že Ľ. Štúr spisovnú slovenčinu kodifikoval

na základe stredoslovenských nárečí – nepreniklo teda ešte do všeobecného, ba ani širšieho odborného povedomia zistenie, že tu zrejme zohral významnú rolu jazyk *stredoslovenských miest*, najmä jazyk Liptovského Mikuláša. Ináč, ako ukázal L. Ďurovič, si veľmi ťažko vysvetlíme také javy v Štúrovej kodifikácii, ako je neprítomnosť palatálneho *l*, zadného vokálu *ä* a ďalšie detaily (porov. k tomu najmä Ďurovič, 2007, Kralčák, 2007). Pripomeňme napokon, že najpodrobnejšiu a najhlbšiu analýzu *Nauky reči Slovenskej L. Štúra* nájdeme dnes v 2. zväzku dvojdielného vydania z r. 2006, ktorú ako hlavný autor vypracoval L. Ďurovič (2006).

3. Jedným z neuralgických bodov výkladu o štúrovej kodifikácii sú zdroje, o ktoré sa L. Štúr opieral. Kedysi sa aj jazykovedci uspokojovali s tvrdením, že Štúr si vybral stredoslovenský základ pre svoju kodifikáciu z romantických dôvodov. Veď aj on sám hovoril, že „najčistejšie a najpeknejšie po Slovensku hovorí sa vnútri v samých Tatrách, v strjedku ich najzavreňjšom“ (*Nauka reči Slovenskej*, 1846, s. 8). Ale tým sa sotva dá vysvetliť úspech Štúrovej kodifikácie spisovnej slovenčiny oproti neúspechu napr. kodifikácie nórskeho jazyka Iwara Asena, ktorý to robil podobne, no nepriaznivé dôsledky v podobe dvoch či troch druhov normy pociťujú Nóri doteraz (porov. Ondrejovič, 1984). Štúr pritom odkazoval aj na niečo iné než len na „strjedok Tat’jer“, čo si jazykovedci dlho nevšimli. E. Pauliny vo viacerých svojich štúdiách (napr. 1974, ale aj inde, súhrne 1983, porov. aj Krajčovič – Žigo, 2006) ukázal, že stredná slovenčina oddávna expandovala na západoslovenské a východoslovenské územie. Najmä od 16. storočia sa v bohemizovaných písomnostiach zo západného a východného Slovenska stretávame s početnými stredoslovakizmami. Z toho vyplýva, že Štúr nepostupoval nijako náhodne, keď si zvolil strednú slovenčinu za východiskovú bázu, čo aj sám naznačuje: „Nárečja to, ktoruo je v živoťe najuživaňjšie a sa v ňom najlepšie zadržalo, ktoruo najvetšú silu v živoťe prezradzuje, vezme si za reč spisovnú“ (*Nárečja Slovenskuo*, 1846, s. 78). To znamená, že sa L. Štúr oprel o skutočný stav jazyka, o prirodzený živý jazyk. Dôležitá však bola aj okolnosť, že sa mu podarilo prekonať dovtedajšie lingvistico-konfesijné rozpoltenie medzi bernolákovskými katolíkmi a bibličtinou (češtinou) píšucimi evanjelikmi (Ďurovič, 2006).

Nie všetci však boli, ako je známe, s týmto Štúrovým krokom v danom čase (ale ani neskôr) spokojní. Ján Kollár chcel ostať pri (slovakizovanej)

češtine, ktorú Slováci predtým používali ako svoj literárny jazyk, neskôr propagoval tzv. staroslovenčinu (slovakizovanú češtinu). Iní autori, ktorí sa opierali o bernolákovskú tradíciu, chceli spisovnú slovenčinu konštituovať na základe západnej slovenčiny. Aj dnes sa občas poukazuje na to, že západná slovenčina bola v danom čase na úlohu spisovnej slovenčiny pripravená lepšie ako stredná slovenčina. Mala k dispozícii nielen Bernolákovu gramatiku slovanského (= slovenského) jazyka, ale aj slovotvorbu a viacväzkový slovník. Naproti tomu Štúr síce napísal gramatiku i zdôvodnil podobu svojej slovenčiny, no slovník „svojho“ jazyka nikdy nevydal. Objavil sa i koncept, podľa ktorého najvhodnejšou bázou na konštituovanie spisovnej slovenčiny nemala byť v danom čase stredná ani západná, ale východná slovenčina. Tento pohľad obhajoval historik O. Halaga v časopise *Svojina* a neskôr zhrnul vo *Východoslovenskom slovníku* (2002). Podľa neho práve východná slovenčina bola v danom čase „panskou rečou“ aspoň v tom zmysle, že ju používali aj „páni“, kým stredná slovenčina bola iba „valaštinou“, rečou „pálenkárov“ a jazykom najnižších vrstiev bez literárnej tradície (porov. k tomu Švagrovský – Ondrejovič, 2004).

4. Venujme na tomto mieste pozornosť ešte niektorým známejším i menej známym, zato však zásadným výrokom Ľudovíta Štúra o jazyku a jeho normovaní: „Nič ňepomáha všetko formulkuvaňja, nič všetka suchá theoria, keď sa od života odtrhne, ba s ňím práve do odporu postaví“ (Nárečja Slovenskuo, 1846, s. 25 – 26). Dnešný sociolingvistický a pragmalingvistický výskum vychádza v súlade s touto inštrukciou zo živého jazyka, z reality a z nej odvodzuje svoje postuláty. Takýto výskum vie, že nemá veľký zmysel presadzovať v jazyku to, čo pre jazyk nie je prirodzené, nech by to pôsobilo akokoľvek „systémovo“ a ústrojne. Na to mieri aj ďalší citát z pera Ľudovíta Štúra: „Reč má pravda svoje zákoni, ale pravidlá grammatikára z dakolku pádou odt'jahnute nje sú zákonami reči, ale len náhladi a často čistje vímisli grammatika ktorí reč v svojej zákoňitost'i, v svojej veľkej tvorivost'i a rozmaňitost'i ňepost'ihnuv. Sto a storazí je reč tvorivejšja, ako um a domisel jedneho človeka, sto a storazí rozmaňit'ejšje sa ona vitvorí akobi ju vitvoriu človek jed'ini podla svojich pravid'jelok!“ (Nauka reči Slovenskej, 1846, s. 17).

Potvrdil to o 70 rokov neskôr švajčiarsky jazykovedec Ferdinand de Saussure v posmrtno vydanom *Kurze všeobecnej jazykovedy* výrokom:

„Existuje v jazyku len to, čo sa vyciťuje. Čo sa nevyciťuje, je gramatikovým výmyslom“ (porov. k tomu Ondrejovič, 2013).

3. V živote a diele L. Štúra mala, pravdaže, svoje miesto nielen spisovná slovenčina, ale aj cudzie jazyky. Z viacerých popularizujúcich zdrojov (porov. napr. Hučko, 1988) sa dozvedáme, že Ľudovít Štúr ovládal desať jazykov. V škole sa učil, ako je známe, latinčinu, maďarčinu, nemčinu, gréčtinu a slovakizovanú češtinu. Okrem toho vedel aj po francúzsky, poľsky, srbochorvátsky i rusky a uvádza sa, že sa učil aj hebrejsky a anglicky a istý čas koketoval s myšlienkou študovať „indický“ jazyk. Pravdaže, nie všetky spomínané jazyky ovládal aktívne. Vďaka týmto znalostiam však mohol nielen študovať odbornú literatúru v uvedených jazykoch, ale i korešpondovať s učencami svojej doby a priateľmi v zahraničí, ako to potvrdzujú štvorzväzkové *Listy Ľudovíta Štúra*. Mohol publikovať v nemčine i ruštine a češtine. Známe je, že svoju bravúrnú reč o slovenčine 15. januára 1848 na uhorskom sneme, kde sa prerokúval návrh zákona o dôslednom zavedení maďarčiny do všetkých oblastí verejného života v Uhorsku, predniesol v maďarčine a aj vďaka tomu malo jeho vystúpenie taký široký ohlas i medzi jeho oponentmi. Zaujímavé je pripomenúť ešte postoj Ľudovíta Štúra k angličtine. K jazyku, ktorý dnes postupne získava status svetového jazyka číslo jeden a ovplyvňuje všetky ostatné jazyky, ktoré s ním prídu do kontaktu. Štúrova mienka o tomto jazyku zrejme nebola veľmi vysoká, o čom svedčí i jeho vyjadrenie: „Anglická reč je najväčšia na svete motaňina. Povstala ona z reči starobritskej, rímskej, francúskej a všelijakich rečí a rozličnorečí Germanských: Anglosaskej, Normanskej s prevládaním Germančini. Na tento spôsob tam ťžež nárečja sa zrodíť ňemohli, ale sa zrodíla reč jedna zbalamuťená a táto je aj vo spisoch v zemi Englickej v úžitku“ (Nárečja Slovenskuo, 1846, s. 44 – 45). Angličtina je teda motanina a balamutina, čím L. Štúr zrejme nevyjadruje obdiv k tomuto jazyku. V istom zmysle je to však naozaj tak. Angličtina prebrala prostriedky z viac než stovky iných jazykov, čo však dnešná jazykoveda už nehodnotí s dešpektom. Jazyk sa zvyčajne rozvíja z vlastných zdrojov i zo zdrojov cudzích. A obohacovanie jazyka z cudzích zdrojov považujú niektorí jazykovedci (napr. aj R. Jakobson, 1932) za rovnako tvorivý akt ako obohacovanie z vlastných zdrojov. Pravda, takýto názor nezastávajú všetci autori, ktorí sa venujú uvedenej téme.

4. Ešte krátka poznámka k ypsilonu. Ľudovít Štúr v nadväznosti na Antona Bernoláka v *Nauke reči Slovenskej* (1846, s. 13) lakonicky napísal: „V našej reči ňjet zjadneho ‚y‘“. S tým sa nestotožnil, ako je známe, Martin Hattala, predovšetkým však Michal Miloslav Hodža s argumentom, že takýto slovenský pravopis nie je dost’ „slavjanský“. Štúrov pravopis M. M. Hodža označil dokonca za *monstrum horrendum, informe, cui lumen slavicum ademptum est* (hrozná ohavnosť bez formy, ktorej je odňaté svetlo slovanskosti). Štúr nerád pristúpil na znovuzavedenie ypsilonu do abecedy, o čom svedčí jeho list M. M. Hodžovi: „A prečo by tento pravopis nebol slovanský? Že tam niet y? No to je malý znak slovanskosti. Ale načo je nám y, keď nie je v našej výslovnosti?“ Známe je, že na schôdzi, na ktorej sa zišli štúrovci a bernolákovci v r. 1851 (Štúr, Hurban, Hodža, Palárik, Radlinský, Závodník), sa predsa len, a to už definitívne, dohodli, že sa prijme štúrovská gramatika, no so zmenami známymi ako hodžovsko-hattalovská reforma. V uvedenej podobe sa táto norma po prvý raz objavila v Hattalovej *Krátkej mluvnici slovenskej* (1852) a tá platí v hrubých črtách dodnes.

5. Napokon upozorníme ešte na jednu osobnostnú črtu Ľudovíta Štúra, ktorá našla odraz aj v jeho jazykovednom diele. Hodné obdivu sú bezpochyby jeho vodcovské schopnosti, jeho „samotvornosť“ (tvorivosť, invencia) v živote i vo vede, jeho guráž, s akou boril staromódne a plesnivé tradície („musíme tje hñilje močjari vičistiť!“). Podľa niektorých autorov menej hodná obdivu je jeho ťažko pochopiteľná *mizogýnia*. Teda to, že nepochopil, aká zásadná je často prítomnosť ženského živlu aj v „mužských“ veciach. No Ľudovít Štúr si určite zasluhuje osobitný obdiv za elegantnú zdržanlivosť v reakciách na početné útoky, ktoré sa neraz vyznačovali – ako je dobre známe – mimoriadnou bezohľadnosťou a drsnosťou. Veď čo všetko musel zniesť od svojich protivníkov a konkurentov, aké všelijaké prezývky pristali na jeho hlave i na hlave jeho slovenčiny! Aké hanobenia musel prestáť aj zo strany Jána Kollára (najmä od neho), ale aj Karla Havlíčka Borovského (to boli najmä ironické poznámky), Andreja Lanštyjaka i svojho „nepodareného žiaka“ Štefana Launera. On však nikdy, naozaj nikdy, neodpovedal rovnakým tónom. Zrejme aj to bol prejav jeho silného charakteru, aj to bol dôkaz, že na rozdiel od mnohých svojich súperov bol neustále nad vecou. V tomto by mal byť, domnievam sa, vzorom aj pre súčasné jazykovedné (a nielen jazykovedné) diskusie, ktoré sa nevedú vždy dostatočne korektne. Aj to možno vnímať ako jeden zo Štúrových odkazov pre súčasnosť.

LITERATÚRA

- DOLNÍK, Juraj: Explanačný potenciál Štúrovej filozofie jazyka. In: Ludovít Štúr a reč slovenská. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2007, s. 43 – 50.
- ĎUROVIČ, Ľubomír: Nová spisovná slovenčina v Štúrovej Nauke reči Slovenskej (NRS). In: Ludovít Štúr: Nauka reči Slovenskej. II. Komentáre. Bibliografia. Bratislava, Veda 2006, s. 51 – 258.
- ĎUROVIČ, Ľubomír: Kodifikácia novej spisovnej slovenčiny – predpoklady a kompromisy. In: Ludovít Štúr a reč slovenská. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2007, s. 21 – 34.
- HALAGA, Ondrej, R.: Východoslovenský slovník I. Košice: Univerzum 2002.
- HUČKO, Ján: Život a dielo Ľudovíta Štúra. Martin: Osveta 1988.
- JAKOBSON, Roman: O dnešním brusičství českém. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Ed. B. Havránek – M. Weingart. Praha: Melantrich 1932, s. 85 – 102.
- HATTALA, Martin: Krátka mluvnica slovenská. Prešporok 1852.
- JÓNA, Eugen – ĎUROVIČ, Ľubomír – ONDREJOVIČ, Slavomír: Ludovít Štúr: Nauka reči Slovenskej. II. Komentáre. Bibliografia. Bratislava, Veda 2006. 324 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavol: Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava: Univerzita Komenského 2006. 249 s.
- KRALČÁK, Ľubomír: Ludovít Štúr a reforma štúrovej spisovnej slovenčiny. In: Ludovít Štúr a reč slovenská. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2007, s. 116 – 129.
- NOVÁK, Ľudovít: Ľudovít Štúr ako jazykovedec. Slovenské pohľady, 52, 1936, s. 1 – 10.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: O jazykovej situácii v Nórsku. Kultúra slova, 1984, roč. 18, č. 9, s. 293 – 298.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Bibliografia. In: Ludovít Štúr: Nauka reči Slovenskej. II. Komentáre. Bibliografia. Bratislava, Veda 2006, s. 259 – 323.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Ferdinand de Saussure (1857 – 1913). In: Jazykovedný časopis, 2013, roč. 64, č. 2, s. 151 – 162.
- ORMIS, Ján, V.: Bibliografia Ľudovíta Štúra. Martin, Matica slovenská 1958. 202 s.
- PAULINY, Eugen: Pramene Štúrovej kodifikácie. In: Slovanské spisovné jazyky v dobe obrození. Praha: Univerzita Karlova 1974, s. 67 – 71.
- PAULINY, Eugen: Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť. Bratislava: Veda 1983. 248 s.
- RUŽIČKA, Jozef: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV. Slovenská reč, 1968, roč. 33, č. 2, s. 112 – 116.
- ŠTÚR, Ludovít: Nauka reči Slovenskej (Vistavená od Ľudevíta Štúra) I. Faksimile pôvodného vydania na vydanie pripravili Ľ. Ďurovič – Slavomír Ondrejovič. Bratislava, Veda 2006. 216 s.
- ŠTÚR, Ludovít: Nárečja Slovenskuo alebo potreba pisaňja v tomto nárečí. Prešporok, Nákladom Tatrina č. 1. 1846.
- ŠVAGROVSKÝ, Štefan – ONDREJOVIČ, Slavomír: Východoslovenský jazykový separatizmus v 19. a 20. storočí. Poznámky k Východoslovenskému slovníku. In: Slovenská reč, 2004, roč. 64, č. 3, s. 129 – 150.
- ŽIGO, Pavol: Funkčnosť a stabilita Štúrovej kodifikácie. In: Ludovít Štúr a reč slovenská. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2007, s. 102 – 115.

Otázka nesklonnosti názvov niektorých slovenských televíznych staníc

PATRIK PETRÁŠ

Vznik viacerých komerčných televíznych staníc (ďalej aj TV staníc) na slovenskom mediálnom trhu zvýšil frekvenciu javu nesklonnosti, ktorý je pre slovenčinu ako jazyk s prevažujúcimi synteticko-flektívnymi črtami netypický. Väčšina takýchto TV staníc bola založená ako programové okruhy našich dvoch najväčších komerčných televíznych vysielateľov.

S problémom nesklonnosti sa, pravdaže, v jazykovej praxi stretávame. Podľa Morfológie slovenského jazyka (1966, s. 123; ďalej Morfológia) sa nesklonujú najmä „také slová, pri ktorých pomer zakončenia a rodu nezodpovedá domácej skloňovacej sústave“. Jednoducho povedané, ide o slová, ktorých zakončenie je v porovnaní s domácimi slovami veľmi odlišné. Túto skupinu lexém predstavujú najmä prevzaté slová cudzieho pôvodu. Podľa M. Sokolovej (2007, s. 35) okrem rodovo netypického zakončenia hrá úlohu pri nesklonnosti aj monosylabickosť a viacslovnosť pomenovania. Indeklinábiliá (nesklonné slová, z nich predovšetkým substantíva) možno identifikovať vo všetkých troch rodoch. M. Sokolová identifikuje v rámci jednotlivých rodov viaceré lexikálno-sémantické skupiny substantív. Pri životných maskulínach rozoznáva napríklad propriá (*Petrů, Petru, Nezdobovie*), povolania, tituly (*chargé d'affaires* [šarže dafér], *monsieur* [mesjé/mösjö]), pomenovania zvierat (*emu, kakadu*) a pod. (tamže, s. 63 – 68). Medzi neživotnými maskulínami identifikuje autorka tieto lexikálno-sémantické skupiny: platidlá (*gorde, afgáni, maravedí*), fyzikálne jednotky (*mache, moio, fermi*), potraviny (*sauce* [sós], *table* [tejbl]) a termíny, ako napr. *chalice* (hornina), *swenny* (druh skoku) atď. (tamže, s. 64 – 65). Pomerne rozsiahlu skupinu nesklonných feminín tvoria antroponymá (*Agnes, Evelin, Nikol*). Ako príklady toponým ženského rodu uvádza M. Sokolová názvy riek *Labe, Mississippi*, z reprezentantov iných pomenovaní spomína názov *Chelsea*. V rámci ženských apelatív identifikuje autorka napr. tituly (*madame, miss, lady*), nápoje (*brandy*), hudobné a tanečné termíny (*glee* [glí], *chaconne* [šakon]) či ďalšie termíny (*story, džentry, avenue*) atď. (tamže, s. 65 – 66). Bohatú skupinu nesklonných substantív tvoria neutrá: *garde, forte, kanoe*,

relé, defilé, résumé, alibi, taxi, Calgary, bordeaux, sudoku. Aj túto skupinu pomenovaní možno ďalej diferencovať na apelatíva nápojov (*frapé, martini*), jedál (*filé, pyrè*), rastlín (*kivi*) a pod., ako aj na toponymá, napr. *Buenos Aires, Peru, Marseille* atď. (tamže, s. 66 – 67).

Pre obsah tohto príspevku považujeme za dôležité upozorniť na osobitnú skupinu indeklinabilí stredného rodu, konkrétne ide o pomenovania písmen abecedy *á, bé, cé, dé...* (tamže, s. 67). Ide o komponenty, z ktorých pozostávajú iniciálové skratky. Formu týchto skratiek majú niektoré názvy médií (*STV*, resp. *RTVS*).

Tendencia k ohýbaniu je pre slovenčinu ako jazyk s prevažujúcimi flektívnymi črtami veľmi silná, čo dokazuje aj skutočnosť, že niektoré slová sa čiastočne skloňujú v jednom páde alebo aj vo viacerých pádoch. Takéto príklady sa uvádzajú aj v Morfológii (1966, s. 123), a to hovorovou podobou slova *skóre* v I sg. *skórom* či slovom *revue*, ktoré má tvary D a L sg. *revui*, G pl. *revuí*, D pl. *revuám*, L pl. *revuách* a I pl. *revuami*. Pravda, tvary daných slov v uvedených nepriamych pádoch sú z hľadiska výskytu okrajové.

Pri názvoch TV staníc, ktoré sa v rovine formálnej (oficiálnej) komunikácie v súčasnosti používajú ako nesklonné (*Doma, Dajto, Joj, Joj Plus, Wau, Senzi, TA3*), je situácia do určitej miery odlišná, najmä pokiaľ ide o pomerne vysokú frekvenciu ich výskytu v reči. V súčasnosti už nemožno pochybovať o nezanedbateľnom vplyve elektronických médií na jazykovú komunikáciu ľudí. Keďže ide o názvy televízií, s týmito slovami sa diváci veľmi často stretávajú, či už v reklamách, ale napríklad aj v spravodajských reláciách, keď v závere relácie hlásateľa informujú divákov, čo sa bude na jednotlivých programových okruhoch danej televízie večer vysielat'. Tieto názvy však aj sami diváci používajú v komunikácii. Aj M. Sokolová (2007, s. 30) uvádza, že pri častejšom používaní sa indeklinabilii môžu zaradiť do systému ako flektívne, napr. pôv. *Hanoi* – dnes *Hanoj* – do *Hanoja*, resp. môžu vzniknúť dvojtvary (*Miriam/Miriama*).

Problém nesklonnosti názvov uvedených televízií spočíva najmä v slovnodruhovej príslušnosti motívantov týchto pomenovaní, keďže väčšina z nich pochádza z okruhu neohybných slovných druhov. Nájdeme tu názvy majúce svoj pôvod medzi adverbiami (*doma*) či interjekciami (*joj, vau*). Slovo *senzi* možno hodnotiť ako nesklonné adjektívum (ide o skrátenú po-

dobu adjektíva *senzačný/-á/-é*¹: *Počujte, chlapci, mám senzi historku*²), ale aj ako adverbium³ (*Takto senzi sa točí Senzi Senzus*⁴). Pri názve *Dajto* vidíme jeho pôvod v slangizme so slovesným základom *dať* a zámenom *to* vo význame „uspieť v niečom“: ... *obišiel protihráča, dal to po zemi*...⁵ Názvom tejto televízie sa chcel zvýrazniť aj jej charakter – je to televízia s programom orientovaným na mužského diváka. Práve tento slangizmus sa vo vysokej frekvencii používa o. i. v športe, ako to ukazuje aj už citovaný príklad (porov. takisto reklamu na program: *DAJTO V RAGBY: Francúzsko – Argentína*⁶). Špeciálny prípad predstavuje názov stanice *JoJ Plus*, ktorý sa skladá z dvoch častí (oboch nesklonných): zo spomínaného citoslovca *joj* a zo slova *plus*, ktoré môže fungovať ako spojka (*Európa plus Amerika, nie Európa verzus Amerika*⁷) alebo príslovka (... *v stredných polohách vystúpi pri slnečnom počasí teplota aj na plus desať stupňov*...⁸), prípadne ako nesklonné neutrum (*Nielen pre mňa, ale aj pre ostatných hráčov z Košíc je to veľké plus*⁹), resp. maskulínium s úplnou paradigmou (*V takomto období bolo treba dostať rozpočet skôr do plusu než do mínusu. – A pokiaľ bankový trh funguje dobre, ekonomika krajiny je v pluse. – Každá krajina má svoje plusy a mínusy*¹⁰).

V prípade TV *Doma* ide pôvodne o okolnostné adverbium miesta. Tradične sa adverbiá zaraďujú medzi neohybné slovné druhy (hoci sa niektoré z nich stupňujú). Pri propriu *Doma* vo funkcii názvu TV stanice sa však situácia mení. *Doma* nadobúda status mena, s čím prirodzene vzniká požiadavka vyjadrovať vzťahy tohto mena k iným slovám vo výpovedi

¹ Podľa J. Dolníka (2007, s. 164 – 165) predstavuje slovo *senzi* fónickú skratku (podobne ako *matematika – matika*). M. Gavurová (2013, s. 44) však pri uvedených príkladoch hovorí o derivačne skrátenejších slovách.

² Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

³ Analogicky ku vzťahu *senzačný – senzi* za motivant homofónneho adverbia *senzi* pokladáme adverbium *senzačne*.

⁴ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

⁵ Tamže.

⁶ http://dajto.markiza.sk/relacie/1674816_dajto-v-ragby-francuzsko-argentina (dátum uverejnenia: 20. 11. 2014; dátum prístupu: 27. 11. 2014).

⁷ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

⁸ Tamže.

⁹ Tamže.

¹⁰ Tamže.

pomocou pádov. Pomocou akých pádových koncoviek teda tieto vzťahy vyjadrovať, ak sa toto slovo začne používať v skloňovanej podobe? Pri snahe zaradiť uvedené slovo do niektorej zo skloňovacích paradigiem by sme na prvom mieste mali zohľadniť kritérium rodu. Morfológia (1966, s. 131) uvádza tzv. rodovo silné prípony, typické pre ten-ktorý rod. Ide tu teda o zakončenie daného substantíva, ktoré môže byť pri určení gramatického rodu signifikantné. L. Navrátil (2005, s. 19) hovorí o významovej príbuznosti ako pomocnom ukazovateľovi rodu, najmä pri cudzích slovách: *kakadu* (druh papagája) – maskulínium, *jury* (porota) – feminínium, *taxi* (auto) – neutrum. Aj keď slovo *doma* nemožno považovať za cudzie, v prípade tejto transformácie na proprium sa nám ukazuje aj tento prístup ako progresívny. Ide teda o pomenovanie televízie (fem.), resp. televíznej stanice. Tento ukazovateľ je v zhode aj s formálnym zakončením na *-a*, čo je rodovo silná prípona práve pre feminína. Obe kritériá teda ukazujú na ženský rod. V súčasnosti sa však toto slovo vo funkcii propria používa ako nesklonné, porov. príklady: *Audiotex prichádza na Doma. – Rebeli majú na Doma diváka v priemernom veku 29 rokov...*¹¹ Za najväčšiu prekážku skloňovania tohto názvu pokladáme ešte silnú významovú súvislosť s motivujúcim adverbium, ktorá sa v súčasnosti stále pociťuje. V perspektíve vývinu však môžeme predpokladať, že postupným oslabovaním súvislosti uvedeného pomenovania s príslovkou miesta bude silnieť aj tendencia k deklinácii názvu *Doma* (v súhre s jeho frekventovaným používaním). Niektoré príklady skloňovania tohto pomenovania sme už zaznamenali, aj keď skôr ide o hovorové podoby, čo dokazuje výskyt takéhoto príkladu v online diskusii: *Markíza s Domou chcú hrať s divákmi novú hru?*¹² Pokiaľ by sa toto slovo začalo pravidelne skloňovať, môžeme očakávať jeho zaradenie do skloňovacieho vzoru *žena*, čo je z formálneho hľadiska pochopiteľné (zakončenie na vokál *-a*, pred ktorým sa nachádza „nemäkká“ spoluhláska). Dokazuje to aj citovaný príklad, ktorý má v inštrumentáli sg. pravidelnú systémovú príponu podľa vzoru *žena*, teda *-ou*. V súčasnosti sa nesklonnosť tohto názvu kompenzuje spojením substantíva *televízia* a atribútu *Doma*, v ktorom sa nadradené substantívum pravidelne skloňu-

¹¹ Tamže.

¹² <http://medialne.etrend.sk/forum-televizia/markiza/markiza-doma-uhadnite-co-vysielame.html> (dátum uverejnenia: 6. 11. 2011; dátum prístupu: 31. 10. 2014).

je: *Každá konkurencia na trhu je dobrá a želáme televízii Doma úspech...; Darilo sa televízii Doma...*¹³

V súčasnosti sa, podobne ako v prípade TV *Doma*, aj proprietum *Dajto* používa v nesklonnej podobe (niekedy aj v spojení s nadradeným substantívom, ktoré sa skloňuje): *Na Dajto pôjde okrem vybraných priamych prenosov každý hrací deň približne 25-minútový sumár diania, ktorý bude obsahovať krátke zostrihy zápasov, doplnené o reakcie hráčov.*¹⁴ – *Pre chlapov sme zaradili HD verziu programu DAJTO s priamymi prenosmi Formuly 1 alebo našej futbalovej reprezentácie a množstvom kvalitných filmov.*¹⁵ Ako je odlišná situácia pri televízii *Dajto* v motivante tohto názvu, tak je rozdiel aj pri jednoznačnom určení rodu, ktorý je jedným z hlavných kritérií určenia správnej pádovej prípony. Zatiaľ čo by významová príbuznosť opäť inklinovala k feminínu, ako progresívne sa nám tu javí iba formálne kritérium so silnou rodovou koncovkou *-o* typickou pre stredný rod. Podobne aj pri TV *Dajto* sme zaregistrovali ojedinelé výskyty tohto názvu v skloňovanej podobe (opäť však len v neformálnej komunikácii v online diskusiách). Formálne zakončenie tu predurčuje pádové tvary skloňovacieho vzoru *mesto*, ako to dokazuje aj jeden z registrovaných výskytov: ... *Nova s Markízou a Fanda s Dajtom...*¹⁶

Špeciálnu skupinu nesklonných pomenovaní (nielen televízií) tvoria iniciálové skratky (napr. *RTVS* – Rozhlas a televízia Slovenska, resp. aj *STV* – Slovenská televízia; *VÚB* – Všeobecná úverová banka, *SAD* – Slovenská autobusová doprava a pod.), resp. názvy, ktoré majú aspoň formu iniciálovej skratky (*TA3*). Patrí sem aj viacero názvov zahraničného pôvodu ako *UPC*, *OMV*, *BMW* atď. Zatiaľ čo z grafického hľadiska iniciálové skratky špecifikuje najmä majuskulná realizácia¹⁷, zo zvukového hľadiska sú zaujímavé

¹³ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

¹⁴ <http://www.omeiach.com/tv/item/3278-prehľad-olympijskeho-hokeja-na-markize-a-dajto> (dátum uverejnenia: 25. 1. 2014; dátum prístupu: 31. 10. 2014).

¹⁵ <http://www.netspace.sk/sledujte-rozpravky-na-ct-d-art-a-formulu-a-futbal-na-dajto-hd/> (dátum prístupu: 31. 10. 2014).

¹⁶ <http://www.parabola.cz/forum/topic-75074/2/> (dátum uverejnenia: 9. 12. 2014; dátum prístupu: 22. 12. 2014).

¹⁷ Minuskulná realizácia iniciálovej skratky sa vyskytuje ojedinele. M. Gavurová (2013, s. 33) uvádza príklad iniciálovej abreviácie obchodnej značky *dm* (*Drogeriemarkt*). Podľa autorky ide najmä o prípad, „ak takáto skratka smeruje k značkovosti, štatútu registrovanej obchodnej značky“ (tamže, s. 33).

pre ich slabičnú alebo hláskovú výslovnosť (Gavurová, 2013, s. 32 – 33), teda napr. *STV* sa vysloví ako [es-té-vé].

O potrebe skloňovať v určitých situáciách skratky (v našom prípade najmä iniciálové) hovorí M. Gavurová (tamže, s. 142): „Zvýšenú percepčnú námahu spôsobuje variantnosť abreviačného motivantu v jednotlivých gramatických tvaroch v deklinačnej paradigme. Komunikanti prisudzujú skratke funkciu premennej, ktorú v konkrétnej komunikačnej situácii naplňajú variantmi motivantu podľa gramatickej kategórie čísla a pádu“: *od STV* (od Slovenskej televízie), *o STV* (o Slovenskej televízii)... Ďalej citovaná autorka pripomína, že „indeklinabilita skratiek... môže v jazyku, ktorý syntaktické funkcie slov vo vete vyjadruje pomocou relačných morféme, teda aj v slovenčine, spôsobovať nejednoznačné interpretácie syntaktických vzťahov“ (tamže, s. 142). Ako príklad uvádza spojenie *kontrola armády HZDS*, kde by bez poznania kontextu nebolo jasné, či má iniciálová skratka funkciu pôvodcu deja alebo nezahodného prívlastku (tamže, s. 142).

Odstraňovanie nesklonnosti iniciálových pomenovaní však nie je nová záležitosť. Už J. Furdík v roku 1967 (s. 344) uvádza sufixálne podoby ako *SVŠ-ka*, *ZDŠ-ka*, *PTS-ka* (ide o iniciálové skratky inštitúcií, resp. rôznych typov škôl, príznačné pre danú dobu). Autor v súvislosti s uvedenými názvami identifikuje prípony pozostávajúce zo „pseudoderivačnej“ morfémy *-ák-*, *-č-*, *-čk-* a relačnej morfémy nevyhnutne s ňou spojenej, pre ktoré navrhuje používať termín gramatikalizačné formanty (tamže, s. 345). M. Gavurová (2013, s. 144) sa však skôr prikláňa k autorovmu novšiemu termínu flektivizačný formant (Furdík, 1993, s. 113).

V zmysle uvedeného aj M. Ološtiak (2009, s. 25 – 26) uvádza príklady flektívnych podôb pôvodne neflektívnych skratiek, ako napr. *VÚB-ka*, *VUB-ka*, *VUBka* či *VUB-čka*. Podobné flektívne podoby, ktoré sme zaznamenali: *TA3-ka stále vysielva v starom šate*.¹⁸ – *Ešte prišla Magdu navštíviť STV-čka a natočila si ju*.¹⁹

V prípade Slovenskej televízie sa okrem iniciálovej skratky jej názvy používajú aj názvy programových okruhov tejto televízie, a to v podobách

¹⁸ <http://medialne.etrend.sk/forum-televizia/ta3/ta3-zatial-nezmenila-grafiku.html> (dátum uverejnenia: 5. 12. 2009; dátum prístupu: 6. 11. 2014).

¹⁹ <http://www.zeleznicy.net/modules/AMS/print.php?storyid=853> (dátum uverejnenia: 5. 10. 2014; dátum prístupu: 6. 11. 2014).

Jednotka a *Dvojka*, ktoré sa vždy skloňujú. Pravda, použitie názvu *Jednotka* či *Dvojka* nemusí sledovať iba cieľ použiť skloňovateľnú podobu názvu, skôr v týchto prípadoch ide o presné určenie konkrétneho programového okruhu televízie, porov. príklad: *Prečo relácie Dvojky dostali plošne prednosť pred známymi, promovanými a sledovanými programami Jednotky?*²⁰

M. Gavurová (2013 s. 143) iniciálové skratky adaptované do deklinačnej podoby pomocou flektivizačného formantu považuje za štylisticky príznakové. Podľa autorky je však príznakový aj slabičný, resp. hláskový spôsob výslovnosti, ktorý limituje možnosti skratky pri jej deklinačných úpravách. Preto je, ako uvádza M. Gavurová ďalej, problematické aj zaznamenanie tejto deklinácie vzhľadom na majuskulnú podobu skratky (tamže, s. 143). Môžeme potom registrovať podoby ako *estévečka* či *cédečko* (tamže, s. 144 – 145).

Podľa autorky má štylisticky príznaková podoba skratky obyčajne tendenciu zaradiť sa rodovo k neutrám a femininám, čomu zodpovedajú aj najčastejšie používané flektivizačné formanty *-ko/-čko* (*pinko, ícéčko*) a *-ka/-čka* (*esdéelka, dépéháčka*) (tamže, s. 145). Ako M. Gavurová poznamenáva, k zaraďovaniu štylisticky príznakových podôb skratiek k neutrám aj napriek odlišnej rodovej príslušnosti ich abreviačného motivantu dochádza pomerne často. Autorka vidí príčinu v tom, že pri výbere flektivizačného formantu sa prihliada na rodovú príslušnosť výslovnosti grafém skratky k neutrám, teda *DPH* – [*dé, pé, há*] (tamže, s. 147).

Pokiaľ ide o štýlové vymedzenie používania iniciálových skratiek v skloňovanej podobe, J. Furdík (1967, s. 344) uvádza, že takéto odstraňovanie nesklonnosti je príznačné najmä pre hovorovú podobu jazyka. Aj podľa M. Gavurovej (2013, s. 147) majú štylisticky príznakové podoby skratiek výrazný príznak hovorovosti. Autorka však zároveň registruje prenikanie takýchto podôb aj do publicistiky, čo dokazujú aj naše zaznamenané príklady: *Vzdelávať sa na rodinnom pécečku však môžete aj v ďalších oblastiach. – Ícečko nakoniec nevyužili.*²¹

Iný spôsob, ako vyjadriť vzťahy daného iniciálového názvu vo výpovedi, podobne ako aj pri iných nesklonných názvoch staníc (*Doma*,

²⁰ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

²¹ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

Dajto), je použitý pri nich nadradené substantívum v príslušnom páde, pričom iniciálová skratka zostáva nesklonná: „... bez pomoci štátu a nutných legislatívnych zmien spojených s financovaním televízie STV...“²² Ak je nadradený komponent syntagmy zároveň nadradeným substantívum iniciálovej skratky, podľa M. Gavurovej (2013, s. 170) ide o tautologické syntagmy. Hoci je nadradené substantívum osobitne vyjadrené v takomto prípade redundantným prvkom, „pre expedienta je však jeho použitie pri skratke komunikačnou stratégiou, ako recipientovi uľahčiť dekodovanie skratky a naznačiť jej význam“ (tamže, s. 170). V tomto prípade však ide o pomerne frekventovanú a všeobecne známu skratku. No aj pri takýchto skratkách sa tautologická syntagma používa. Vtedy je jej funkciou zapojenie skratky do syntagmatickej štruktúry výpovede. M. Gavurová označuje takéto využitie skratky ako syntakticko-adaptačnú funkciu (tamže, s. 172). Podobný prípad predstavuje aj spojenie *VÚB banka*, kde apelatívum *banka* je už obsiahnuté v iniciálovej podobe *propria (VÚB – Všeobecná úverová banka)*: *VÚB banka je jednou z najsilnejších bánk na Slovensku. – Odborníci sa však rozhodli udeliť cenu VÚB banke za skvelé výsledky.*²³ Nazdávame sa, že používanie spojenia *VÚB banka* súvisí aj s tým, že sa už takáto podoba ustálila ako obchodná značka (používa sa aj v reklamách), hoci ako oficiálny názov v adrese používa táto inštitúcia *Všeobecná úverová banka*²⁴.

Ak nadradené substantívum syntagmy nie je komponentom iniciálovej skratky, ale ide skôr o vysvetľujúce substantívum, hovorí M. Gavurová (tamže, s. 179 – 180) o explikatívnych syntagmách (*platforma GPRS, technológia WAP*). O takejto syntagme by sme hovorili napr. pri spojení vysvetľujúceho substantíva *spoločnosť* a skratky *RTVS*:... *stačí vyplniť a odoslať spoločnosti RTVS žiadosť o úľavu.*²⁵

Podobný prípad ako iniciálové skratky, pokiaľ ide o odstraňovanie nesklonnosti, predstavuje proprium *Joj*. Problém s nesklonnosťou tohto názvu, majúceho svoj pôvod v citoslovci *joj*, vyriešili sami pracovníci tejto mediálnej stanice, a to pridaním už spomínaného flektivizačného formantu *-ka*,

²² Tamže.

²³ Tamže.

²⁴ Porov. <http://www.vub.sk/kontakt>.

²⁵ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

čím okrem iného vznikla aj deminutívna podoba *Jojka*²⁶, ktorá sa v inej ako v skloňovanej podobe ani nevyskytuje: *Možno i preto, že o rok budú určite na Jojke i so slovenskými titulkami. – Štafetu po Jojke prebrala verejnoprávna STV. – Nová česká TV Barrandov vyhlásila, že chystá spoluprácu s Jojkou. – Markízu potešilo Teleráno, Jojku medziročný rast.*²⁷ V tejto podobe sa aj určenie rodu ukazuje ako jednoznačné – ide o femininum. Zakončenie na *-ka* tomuto slovu určuje skloňovací vzor *žena*, ktorého systémové gramatické koncovky aj preberá (porov. uvedené príklady).

Rovnaké tendencie možno pozorovať aj pri programovom okruhu *TV Joy – Joy Plus* (dnes pod skráteným názvom *Plus*). Okrem nesklonnej podoby celého názvu *Joy Plus (Pozerali ste reprezentačný zápas Slovenska s Chorvátskom na Joy Plus?*²⁸) sa tu používa aj modifikovaná podoba názvu: prvá časť oficiálneho názvu sa vypúšťa, status pomenovania nadobúda samotná časť *Plus*, ktorá sa opäť používa v podobe *Pluska*: *Dodal, že divákov najbližšie čakajú zmeny na Pluske, kde sa podľa jeho slov už čoskoro objaví ďalšie nové relácie a ktorá prejde aj vizuálnou premenou. – Najneskôr k 1. júnu budú spustené regulérne digitálne vysielacie šíriace Markízu, Joy, Doma, Plusku, Jednotku a Dvojku.*²⁹

Najproblematickejšie sú podoby proprií *Wau* a *Senzi*. Citoslovce *vau*, graficky adaptované v názve ako *Wau*, jednoducho nepripúšťa ako amorfný slovný druh (Morfológia, 1966, s. 807) akúkoľvek podobu skloňovania, osobitne ešte s hláskovým zakončením na *-au*. Tento názov si teda zachováva iba svoju nesklonnú podobu: *V programe Wau figuruje aj avizovaná relácia Top Star, ktorá sa vlni skončila na Joy.*³⁰ Hypoteticky by tu, pravda, podobne ako v prípade propria *Joy* bola možná úprava príponou *-ka* na podobu **Wauka*,

²⁶ Nechceme tým, samozrejme, tvrdiť, že prípona *-ka* bola k propriu *Joy* pridaná iba s cieľom, aby bolo možné tento názov skloňovať. V určitom zmysle deminutívna podoba *Jojka* môže u divákov evokovať určitú blízkosť, resp. ilúziu, že je to „ich“ televízia. Teda prvotný zámer bol azda skôr marketingový, ale paradoxne pomohol „vyriešiť“ aj „dilemu“ používania tohto názvu.

²⁷ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

²⁸ Tamže.

²⁹ Tamže. Je zaujímavé, že v poslednej výpovedi sa používa nesklonná podoba názvu *TV Joy*, teda *Joy*, ale programový okruh tejto televízie sa tu uvádza v deklinačnej podobe *Pluska*, resp. *Plusku*. Pravdepodobne tu zohrala úlohu jazyková analógia, resp. nasledujúci kontext, pretože aj ďalšie názvy sú z formálnej stránky zakončené rovnako (*Jednotku a Dvojku*).

³⁰ <http://medialne.etrend.sk/televizia/wau-bude-od-zaciatku-s-povodnou-tvorbou-pozrite-si-program-prveho-dna.html> (dátum uverejnenia: 26. 3. 2013; dátum prístupu: 31. 10. 2014).

zatiaľ sme však takúto podobu nezaznamenali. (V porovnaní s podobami *Jojka* a *Pluska* by azda išlo o netypickú zvukovú podobu: **Wauka*.)

Hoci názov *Senzi* nemá svoj pôvod v citoslovci, motivant tohto propria je možné klasifikovať buď ako (skrátené) adverbium, ktoré hodnotíme aj ako neohybný slovný druh, alebo ako (skrátenu) podobu adjektíva. V prípade jedného aj druhého motivantu však abreviačná podoba *senzi* zostáva nesklonná. Rovnako ani tu hláskové zakončenie neumožňuje inú ako nesklonnú podobu, čo ukazujú aj nasledujúce príklady: *Nalad'te si promo vysielanie Senzi TV, už je dostupné v DVB-T. – Televíziu Senzi by mali zaradiť do ponuky ešte aj vybraní kábloví operátori.*³¹ – *Naša dychovka bude v Senzi TV.*³²

Záverom spomenieme faktor, ktorý podľa nášho názoru v nemalej miere ovplyvňuje tendenciu ponechávať niektoré názvy, predovšetkým obchodné značky (pomenovania niektorých televízií nevynímajúc), nesklonné, a to aj také, ktorých forma umožňuje skloňovanie (aj sa obyčajne v jazykovej praxi skloňujú). Ich nesklonná podoba prevažuje najmä v marketingovo orientovanej komunikácii. Ide o určitú ochranu obchodných názvov zo strany ich majiteľov, resp. snahu o jednoduchú a rýchlu identifikáciu obchodnej značky. Ako príklad uvádzame názov obchodného reťazca *Tesco*, ktorý sa bežne skloňuje: *Súťaž prebiehala v Tesco od prvého februára. – Na parkovisku pred Tescom si košíckí motoristi mohli včera pozrieť okrem už známych modelov aj inovovaný Sharan...*³³ Na druhej strane sa tento názov používa aj v nesklonnej podobe, a to buď v spojení s vyskloňovaným nadradeným substantívom (*Napríklad v bratislavskom obchodnom dome Tesco ponúkajú v akcii väčšie množstvo malých prenosných televízorov...*³⁴), alebo aj ako samostatný názov (*Nakúpte v Tesco.*³⁵ – *Novinky na DVD exkluzívne v Tesco.*³⁶). Podobné tendencie možno pozorovať aj pri iných obchodných

³¹ <http://www.satelitnatv.sk/2013/08/naladte-si-promo-vysielanie-senzi-tv-uz-je-dostupne-v-dvb-t/> (dátum uverejnenia: 28. 8. 2013; dátum prístupu: 6. 11. 2014).

³² <http://www.bosaca.eu/index.php/spolocenske-podujatia/ostatne-akcie-r2014/586-naa-dychovka-bude-v-senzi-tv> (dátum uverejnenia: 28. 7. 2014; dátum prístupu: 6. 11. 2014).

³³ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

³⁴ Tamže.

³⁵ <http://www.cas.sk/clanok/252435/nakupujte-s-novym-casom-v-tesco-mozete-usetrit-od-9-do-99.html> (dátum uverejnenia: 6. 6. 2013; dátum prístupu: 8. 1. 2015).

³⁶ Reklamný banner spoločnosti Tesco. Zdroj: <http://www.tesco.sk/akciove-ponuky/> (dátum prístupu: 8. 1. 2015).

názvoch: *Výpredaj až –70 % teraz v kika!*³⁷ – *Dnes v IKEA.*³⁸ Ako ukazujú aj citované príklady, snaha o zviditeľnenie značky sa posilňuje niekedy aj osobitným grafickým zápisom. V prípade spoločnosti *Kika* je to zápis s minuskulnou začiatočnou graféou. Takáto podoba názvu je tiež súčasťou loga spoločnosti, preto ho práve v tejto podobe firma v reklamných kampaniach používa. Podobný príklad predstavuje aj názov spoločnosti *IKEA*, ktorý má zasa majuskulnú formu a rovnako je v tejto forme aj komponentom loga spoločnosti.

Článkom sme chceli poukázať na niektoré názvy slovenských TV staníc, ktoré sa v súčasnosti používajú ako nesklonné. Hoci je nesklonnosť v slovenčine známa skôr pri cudzích slovách, názvy týchto televízií majú svoj pôvod v domácej slovnej zásobe. Ich nesklonnosť spočíva v slovnodruhovom pôvode týchto slov – ich motivantmi sú totiž neohybné slovné druhy (*Doma, Joj, Wau*, čiastočne *Joj Plus* a *Senzi*), ktoré sa prevzali v pôvodnej podobe bez morfolologickej adaptácie, resp. sa modifikovali len v grafike (*Wau*). Názov televízie *Dajto* má svoj pôvod v spojení *dať to* s významom „uspieť v niečom“. Pri niektorých propriách (*Doma, Dajto*) sme naznačili možnosť ich začlenenia do domácej skloňovacej sústavy, pretože to ich gramatická forma umožňuje, hoci sa v súčasnosti (okrem hovorových situácií) používajú ako nesklonné. Takéto slová majú potenciál v budúcnosti nadobudnúť jednotlivé pádové tvary v rámci prislúchajúcich paradigiem, resp. môžu nadobudnúť aspoň niektoré pádové formy. Do určitej miery sa súčasná nesklonnosť týchto názvov kompenzuje spojeniami nadradeného substantíva (*televízia/TV, stanica* a pod.) a názvu danej televízie ako nezhodného atribútu: *Po diskusnej relácii v televízii JOJ... – Rozhodol sa pre televíziu TA3, kde oňho prejavili záujem.*³⁹

Súčasná slovenčina (aj vďaka informačno-komunikačnému rozvoju, resp. digitalizačným trendom vo vysielaní) je bohatá na množstvo nesklonných názvov, ktoré pomenúvajú rôzne skupiny subjektov – spomínaných názvov televízií (*Doma, Dajto, Joj, Joj Plus, Senzi, Wau, TA3*), operátorov digitálneho vysielania (*Digi Slovakia, UPC*), iných rozličných spoločností (*OMV, BMW*). Osobitnú skupinu v rámci technického rozvoja predsta-

³⁷ <http://www.kika.com/sk/home/> (dátum prístupu: 8. 1. 2015).

³⁸ <http://www.ikea.com/sk/sk/> (dátum prístupu: 8. 1. 2015).

³⁹ Slovenský národný korpus, verzia prim-6.1-public-all.

vujú rôzne skratky služieb, technických prostriedkov a ďalších nástrojov (z okruhu digitálneho vysielania, napr. *DVB-T*, z oblasti IKT, napr. protokoly *HTTP*, *SMTP*, *IMAP*, technológie *LCD*, *LED*, z oblasti dopravy, napr. *GPS*, *ABS* atď.). Veľkú skupinu týchto nesklonných pomenovaní tvoria práve iniciálové skratky. S pribúdaním nových technológií môžeme očakávať aj pribúdanie nových nesklonných slov, s ktorými sa bude musieť náš jazyk vyrovnávať.

LITERATÚRA

- DOLNÍK, Juraj: Lexikológia. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského 2007. 236 s.
- FURDÍK, Juraj: O slovtvorných príponách s gramatickou funkciou. In: Slovenská reč, 1967, roč. 32, č. 6, s. 342 – 345.
- FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 200 s.
- GAVUROVÁ, Miroslava: Skratka ako lexéma. (Abreviačná motivácia v lexike). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013. 321 s.
- NAVRÁTIL, Ladislav: Nominálne slovné druhy. Nitra: Enigma 2005. 146 s.
- OLOŠTIAK, Martin: Spolupráca slovtvornej motivácie s inými typmi motivácie. In: Jazykovedný časopis, 2009, roč. 60, č. 1, s. 19 – 34.
- RUŽIČKA, Jozef a kol.: Morfológia slovenského jazyka. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 338 s.

Vírusový, vírový, virálny

DANA GURIČANOVÁ

V jazykovej praxi sa pomerne často stretávame s používaním adjektíva *vírový* v takom kontexte, kde je náležité použiť adjektívum *vírusový*. Tento jav si môžeme všimnúť nielen v publicistike a v rozličných textoch na internete, ale aj v odborných publikáciách či prekladoch beletrie, ktoré prešli profesionálnou jazykovou korektúrou. Doklady o tom možno nájsť v Slovenskom národnom korpuse (podkorpus SNK prim-6.1.20-juls-all; ďalej len SNK), napr. *V dejisku tohtoročnej letnej olympiády sa šíri nebezpečné vírové ochorenie*. (Hospodárske noviny, 9. 5. 2008) – *Keďže sa konečné štádium vírového ochorenia nedalo zvrátiť, pacienti s aids sem prichádzali pokojne*

dožiť posledné chvíle. (Heronová, Echo: Kritický stav. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1997. 335 s. Preklad: Jozef Kot.) – *Infekčné teórie predpokladajú, že na vzniku schizofrénnych (správne schizofrenických) porúch sa podieľala vírusová aktivita, ktorá ovplyvnila činnosť mozgu.* (Heretik, Anton: Schizofrénie a príbuzné poruchy. Bratislava: STIMUL 2010. 69 s.)

Na problém nevhodného zamieňania adjektív *vírusový* a *vírový* upozornil v Kultúre slova už pred dvadsiatimi rokmi Jozef Jacko v článku *Slovenské antivírusové centrum* (1994, s. 235 – 236), kde si všíma používanie uvedených adjektív v súvislosti s počítačovými vírusmi a ochrannými programami proti nim. Vychádza zo skutočnosti, že pri skloňovaní substantíva *vírus* nevypadáva koncové *-us* (*vírus – vírusu – vírusu – vírus – o víruse – s vírusom*), preto sa koncovka ponecháva aj v odvodenom adjektíve: *vírusový – vírusového – vírusovému – vírusový – o vírusovom – s vírusovým*. Analogický postup sa uplatňuje aj pri ďalších substantívach cudzieho pôvodu na *-us*, napr. *papyrus – papyrusu – papyrusový, bambus – bambusu/bambusa – bambusový, cirkus – cirkusu – cirkusový, turnus – turnusu – turnusový, trolejbus – trolejbusu/trolejbusa – trolejbusový*. V závere článku J. Jacko prizvukuje, že v súvislosti s vírusmi je vhodné používať prídavné mená *vírusový/antivírusový*, a nie *vírový/antivírový*.

V akom kontexte teda možno adekvátne uplatniť adjektívum *vírový*? Toto vzťahové adjektívum je odvodené od podstatného mena *vír*, ktoré má podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003, ďalej len KSSJ) dva významy: „1. prudký pohyb vody al. vzduchu okolo zvislej osi; 2. čo pripomína vír (rýchly pohyb, neusporiadaný sled); vírenie“. Adjektívum *vírový* sa používa najmä v odbornej terminológii vo fyzike, meteorológii či geológii, napr. *Zlievajúce sa prúdy na sútoku vytvárajú vírový efekt, predovšetkým keď je hladina riek vysoká. – Venturiho trubica a vírový odlučovač tvoria jeden organický celok. – Vírový odpor je najzložitejšia súčasť celého odporu pri pohybe telies*. Uvedené príklady sa nachádzajú v SNK, kde sa adjektívum *vírový* (k 31. 1. 2015) celkovo vyskytuje 152 ráz, pričom k najčastejším kolokáciám patria substantíva *ochorenie* a *odlučovač* (zhodne 11 výskytov), *odpor* (9), *pohyb* (8), *hepatitída*, *nákaza*, *pole* (po 5 výskytov). Z celkových 54 najčastejších výskytov bolo teda adjektívum *vírový* až v 21 prípadoch použité nenáležite (substantíva *ochorenie*, *hepatitída*, *nákaza*), čo predstavuje bezmála 39 percent. Takáto vysoká chybovosť naznačuje, že niektorí

používatelia jazyka významový rozdiel medzi adjektívami *vírusový* a *vírový* veľmi nevnímajú.

V poslednom desaťročí adjektívu *vírusový* konkuruje aj adjektívum *virálny*, ktoré zatiaľ nie je spracované v žiadnej slovenskej lexikografickej príručke, ale vzhľadom na jeho rastúcu frekvenciu ho už nemožno ignorovať. SNK v decembri 2014 zaznamenal 217 výskytov tohto slova, prehliadač Google ponúkol mnohonásobne viac, napr. „*Topánkový*“ útok na Busha ovládol rebríček *virálnych videí*. – *Niet pochýb, že internetové sociálne siete a virálny marketing sa stanú modlou komerčnej komunikácie 21. storočia. – Je to len virálna reklama, ktorej cieľom je upozorniť verejnosť na celospoločenský problém týkajúci sa zvierat. – Prvé virálne posolstvo sa šírilo vo forme e-mailu.*

Uvedené príklady naznačujú, že nové adjektívum sa používa predovšetkým v oblasti marketingu a marketingovej komunikácie, čo potvrdzujú aj najčastejšie substantívne kolokácie v SNK: *video* – 50 výskytov, *kampaň* – 47, *marketing* – 42, *reklama* – 25, *spot* – 7, pričom v textoch na internete má jednoznačnú prevahu spojenie so slovom *marketing*.

Niet pochýb o tom, že adjektívum *virálny* je adaptovanou podobou anglického adjektíva *viral* s významom „vírusový“ (<http://slovník.azet.sk>), ktoré má jasné latinské korene (subst. *vīrus*, adj. *viralis*). Je zaujímavé, že adaptácia vychádza z grafickej podoby anglického slova, nie z výslovnosti [ˈvaɪrəl], čo je v slovenčine zriedkavejší postup. Vďaka tomu sa nové adjektívum logicky radí k dávnejšie adaptovaným slovám s latinským základom, napr. *naturálny*, *palatálny*, *figurálny*, *bilaterálny*, resp. aj *nazálny*, *vizuálny*, *tarzálny*, *bazálny*, pri ktorých sa uplatnila znelostná asimilácia.

Logická je aj otázka, prečo sa používatelia jazyka rozhodli pre takúto výpožičku. Na margo procesu zdomáčňovania anglických výrazov Patrik Ambrus (2008, s. 72) poznamenáva: „Niektoré [slová] zdomácnili preto, lebo poskytli význam, ktorý vyplnil medzeru v sémantickej štruktúre nášho jazyka, iné preto, lebo vystihovali danú entitu lepšie ako slovenský ekvivalent, mnohé preto, lebo boli jednoducho v správnom čase poruke a silný vplyv nielen angličtiny, ale i anglicky hovoriacich krajín nedal používateľom nášho materinského jazyka na výber.“ Do prvej kategórie adjektívum *virálny* očividne nepatrí, keďže adjektívum *vírusový* má dostatočnú výpovednú hodnotu; do druhej kategórie takisto nie, výpožička môže byť dokonca máťuca, najmä v začiatočnom štádiu zdomáčňovania a pre recipientov

neovládajúcich angličtinu. Všetko nasvedčuje tomu, že leví podiel na tejto výpožičke má naozaj „silný vplyv angličtiny i anglicky hovoriacich krajín“, hoci sa žiada poznamenať, že v tomto prípade bolo „na výber“, o čom svedčí skutočnosť, že adjektíva *virálny* a *vírusový* mnohí používatelia vnímajú (a používajú) ako synonymné, napr. *Virálny (vírusový) marketing je jednou z najznámejších foriem tohto odvetvia... Meno virálny (vírusový) nesie preto, lebo sa šíri ako vírus. – Virálny alebo aj vírusový marketing je fenomén modernej doby. – Aj preto je vírusový marketing, ktorý je známejší pod pojmom virálny, taký populárny* (internet).

Najlapidárnejší argument v prospech novej výpožičky, ktorý možno nebude ďaleko od pravdy, nájdeme v článku *Vírusový či virálny marketing?* na viac-menej anonymnej internetovej stránke (wesolyaniolek.com): *Virálny marketing znie atraktívnejšie ako vírusový marketing.*

Faktom zostáva, že adjektívum *virálny* má nielen vysokú frekvenciu na internetových stránkach, ale dosiahlo už istý stupeň inštitucionalizácie, keďže ho nachádzame aj vo vysokoškolskej učebnici *Základy marketingu*, citát z nej zároveň vhodne ilustruje jeho sémantickú motiváciu:

„Virálny marketing môžeme charakterizovať ako internetovú podobu tzv. word of mouth marketingu (hovorené slovo). Predstavuje vysokoúčinný a lacný spôsob prilákania pozornosti zákazníkov. Jeho základným princípom je šírenie správy, obrazne povedané, ako chrípkového vírusu od jedného známeho k druhému, až kým nedôjde k ‚epidémii‘. Podstatou je rozposielanie zaujímavých správ, ktoré upútajú pozornosť ľudí. Správa sa [chýba slovo, pravdepodobne predložka prostredníctvom] modernej techniky a sieťových technológií šíri ako počítačový vírus, pretože ľudia si ju navzájom preposielajú, a to dobrovoľne. Takýto spôsob šírenia správy vytvára pozitívne emocionálne väzby a vopred zaručuje kladné prijatie oznamu. Pri voľbe oznámenia určeného cieľovým segmentom by prioritou mala byť ľahká širiteľnosť správy. Môžu sa využiť obrázky, texty, zvuky, animácie či videá alebo ich kombinácie.“ (Hvizdová a kol., 2007, s. 142)

V súvislosti so zavedením anglického termínu *viral marketing* sa spomínajú dve mená: v roku 1994 ho použil mediálny kritik Douglas Rushkoff vo svojej knihe *Media Virus* (Mediálny vírus); v decembri 1996 ho v článku nazvanom *The Virus of Marketing* (Marketingový vírus) uvádza profesor Harvardovej univerzity Jeffrey Rayport. Zdá sa nám zaujímavé, ako (a naj-

mä kedy) na uvedené skutočnosti zareagovala anglofónna lexikografia. Napríklad *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners* z roku 2002 uvádza adjektívum *viral* s významom „caused by or relating to a virus: a viral infection“ (spôsobený vírusom alebo vzťahujúci sa na vírus: vírusová infekcia). O tri roky neskôr *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (2005) už zachytáva aj novší význam slova: „like or caused by a virus: a viral infection, a viral email (= that is sent on from one person to others, who then send it on again)“ (pripomínajúci vírus alebo spôsobený vírusom: vírusová infekcia, vírusový email [= ktorý posielajú jedna osoba iným ľuďom a tí ho posielajú ďalej]), navyše uvádza aj samostatné heslo *viral marketing*.

Pre úplnosť dodávame, že takmer zároveň s adjektívom *virálny* sa začalo používať aj substantívum *virál*, resp. *viral*. V oboch prípadoch ide o substantívum mužského rodu vzoru *dub*, v genitíve sg. má koncovku *-u*. V SNK je frekventovanejší variant *viral* (34 výskytov oproti variantu *virál* so 14 výskytmi), v textoch na internete je frekvencia oboch slov oveľa vyššia, ale v dôsledku grafickej zhody s anglickým výrazom je ťažké slovenské texty vyfiltrovať. V textoch sa substantívum *virál/viral* veľmi často vyskytuje ako skrátené pomenovanie namiesto dvojslovných kombinácií adjektíva *virálny* a rozličných substantív (*video, spot, správa, reklama* ap.), čo naznačuje, že zo štylistického hľadiska varianty *virál/viral* možno hodnotiť ako jazykové prostriedky hovorového štýlu, prípadne profesionálneho slangu, napr. *Teoreticky by malo stačiť rozoslať virálnu správu približne sto známym alebo umiestniť na jeden navštevovaný server s orientáciou na sociálne siete. Ak sa virál nechytí, niečo nie je v poriadku. – Virálna reklama môže byť pekne drahá. Štúdie ukazujú, že virál väčšinou pobaví... – Je to možné? Dajte vedieť, či je to haluz, viral alebo réal... – Nešlo však o viral, ale o televízny spot, ktorým pozývala na deň polície. – Pri výrobe virálu sa tvorcovia z reklamnej agentúry Traffik inšpirovali filmami zo špiónážneho prostredia.*

V textoch na internete sme zaznamenali aj používanie príslovy *virálne*, napr. *Nevysiela ju v televízii, necháva používateľov, aby si ju sami šírili virálne. – Kampaň prebehla virálne na internete aj v klasických médiách. – Reklamná agentúra Grey London mala v pláne šíriť ju virálne cez internet a prostredníctvom spotov v kinách a televíziách.*

Zhrnutie na záver: Nevhodné zamieňanie adjektív *vírusový* a *vírový* má pravdepodobne dvojakú motiváciu: 1. niektorí používatelia jazyka nevedia

správne skloňovať slovo *vírus*, čo môže súvisieť so skutočnosťou, že v jazykovom systéme slovenčiny sa nachádzajú aj substantíva, v ktorých sa pri skloňovaní koncovka *-us* vynecháva a analogicky sa tvorí aj adjektívum (napr. *meniskus* → *meniskový*, *tetanus* → *tetanový*, *trópús* → *trópový*); 2. niektorí používatelia jazyka si dostatočne neuvedomujú, že uvedené adjektíva sú odvodené od rôznych substantív s odlišným významom (*vírus* → *vírusový*, *vír* → *vírový*), preto sa majú používať diferencovane (*vírový* môže byť odľučovač, ale nie ochorenie, ktoré spôsobil *vírus*).

Adjektívum *virálny* podľa našej mienky patrí k tým anglicizmom, bez ktorých by sa slovenčina zaobišla, keďže ho možno prakticky v akomkoľvek kontexte rovnocenne nahradiť dávnejšie adaptovaným výrazom *virusový*. Tisícky výskytov v internetových textoch, vznik odvodených slov (substantíva *virál/viral* a príslovky *virálne*) a prienik do odbornej terminológie marketingu však naznačujú, že používatelia jazyka novú výpožičku považujú za obohatenie slovnej zásoby. Pravdepodobne nemožno vylúčiť ani možnosť, že používatelia pri posudzovaní adjektív *virusový* a *virálny* vnímajú významový odtienok súvisiaci s významom slova *vírus* (napr. KSSJ, 2003, definuje vírus ako „najjednoduchší mikroorganizmus vyvolávajúci choroby“). Pri anglickej výpožičke je negatívna konotácia zastretá, lepšie teda vyjadruje skutočnosť, že podstatou virálneho šírenia čohokoľvek je dobrovoľnosť a spontánnosť.

LITERATÚRA

AMBRUS, Patrik: Menej je niekedy viac. In: Kultúra slova, 2008, roč. 42, č. 2, s. 71 – 76.

HVIZDOVÁ, Eva a kol.: Základy marketingu. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška 2007, 150 s.

JACKO, Jozef: Slovenské antivírusové centrum. In: Kultúra slova, 1994, roč. 28, č. 4, s. 235 – 236.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4. vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988 s.

Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. Ed. M. Rundell. Oxford: Macmillan Publishers Limited 2002. 1692 s.

Oxford Advanced Learner's Dictionary. 7. vyd. Ed. S. Wehmeier. Oxford University Press 2005. 1780 s.

Slovenský národný korpus – prim-6.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. Dostupný z <http://korpus.juls.savba.sk>.

<http://www.wesolyanirolek.com/virusovy-ci-viralny-marketing/> [2. 12. 2014]

Z HISTORICKEJ LEXIKY

Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (49)

RUDOLF KRAJČOVIČ †

počúvadlo, n., hist. apel., **počúvalo**, n., hist. ľud. apel. zariadenie v podobe sedadla s prístreškom umiestnené v menšej vežovitej stavbe obyčajne na vyvýšenom mieste na pozorovanie okolia, príp. väčšieho priestoru vymedzeného na ochranu vzácnych živočíchov alebo vtáctva; apel. od koreňa *počúv-* v slovese *počúvať* v hist. význame „pozorovať, dozeráť, niečo si všímať“ príponou nástroja *-dlo* (ako v slovách *čerpadlo*, *umývadlo*); p. heslo *počúvať*. – *Pocholla* 1333, *Pochyualla* 1388, *Pochowala* 1511, *Počuwadlo* 1773, *Počuwadlo* 1808, *Počúvadlo* 1920, dnes *Počúvadlo*, obv. Žiar nad Hronom; názov motivovaný vežovitou stavbou so zariadením na pozorovanie okolia s cieľom chrániť alebo zisťovať výskyt úžitkových zvierat alebo vtáctva v blízkosti založenej obce, prípad. v okolí neďalekého jazera; výklad potvrdzuje priestor v chotári obce, v ktorom je chránené vzácne živočíšstvo a rastlinstvo (VSO II. 399); podľa pozorovacieho zariadenia názov dostalo aj jazero v spojení *Počúvadlo-jazero* (cit. VSO II.); hist. doklady naznačujú, že názov obce v ľud. prostredí v stredoveku mohol mať podobu *Počúvalo*, čiže s psl. zmenou *dl* na *l* známou v stredoslov. nárečiach (k tomu Kr. VSJD 235), prípad. aj v tvare pl. *Počúvalá* (porov. záznamy *Pochyualla* 1388, *Pochowala* 1511), pravda, ak nejde o chyby pisára; názov sa ustálil v podobe *Počúvadlo*; p. heslo *počúvať*.

počúvať, verb. načúvať, dozvedieť sa, dostávať správy, tak dnes v sloven., v náreč. i dávať pozor, všímať si niečo, sloveso *počúvať* vo význame „všímať si, dozvedieť sa“ je doložené v 18. stor., HSSJ III. 576 (v sčest. blízke *čiťi*, *čiti* byť čulý, bdieť, *počiti*, *počiti*, v poľ. blízke *czuwać* dozeráť,

dávať pozor, bdieť, najbližšie srb., chorv. *čuvati* strážiť, ochraňovať, starať sa atď.); p. heslo *počúvadlo*.

podbiel, m., **podbiela**, f. topon. apelatíva niečo bielej farby v blízkosti vrchu, pri lese, pri potoku a pod., apel. od koreňa *-biel-* (v slove *biely*) s predp. *pod-* vo význame „pri, v blízkosti“, v sloven. najbližšie adj. *biely*, v náreč. známe aj apel. *bel'* biela vrstva pod kôrou stromov, SSN I. 108, adj. *biely* hist. doložené v 16. stor., HSSJ I. 132 (stčes. *bielý*, dnes čes. *bílý*, poľ. *biały*, slovin. *bel* atď.); p. heslo *biely*. – *Podbella*, *Podbyly* 1564, *Podbyelany* 1567, *Podbyel* 1593, *Podbielya* 1773, *Podbiela* 1808, *Podbjel* 1863, *Podbiel* 1920, dnes *Podbiel*, obv. Tvrdošín; názov podľa vrchu nazývaného *Biely vrch*, pri ktorom obec v 16. stor. založili; názov vrchu zrejme motivovala pokrývka pretrvávajúceho snehu a neskôr aj vrstva bielej inovate na jeho vrchole, prípad. aj na svahoch, reálnosť tohto výkladu potvrdzuje vysokohorský ráz chotára (s n. v. 550 – 1123 m), v ktorom pretrvávajúce zasnežených alebo inovatou pokrytých vrcholov pohoria bolo bežné; podľa záznamu z r. 1567 v sloven. ľud. prostredí v pre-pise *Podbiel'any* mohol mať názov obce podobu *Podbiel'ane*, čiže názov obyvateľov s príbytkami v blízkosti vrchu *Biely vrch*, z neho topon. príp. pl. *-any* mohla vzniknúť podoba názvu v zázname *Podbiel'any*, napokon podľa hist. záznamov názov v stredoveku mohol mať popri názve *Podbiel* i podobu *Podbiela* (konc. *-a* bola by podľa apel. *osada*, *dedina*); z hist. názvov *Podbiel'any*, *Podbiela* (ak nejde o záznamy pričinením pisára) a *Podbiel* už v stredoveku (porov. záznam z r. 1593 *Podbyel*) sa ustálil názov *Podbiel*.

podhorie, n. priestor v blízkosti hory, pri hore, na úpätí hory, v sloven. *podhorie*, v náreč. blízke aj *podhorný*, *podhorský* nachádzajúci sa pri horách, v blízkosti pohoria, apel. doložené v 17. stor., HSSJ III. 585 (apel. známe v stčes. *podhore* úpätie hory, v srb., chorv. *podhorje*, k názvu poľ. názov *Pocgórze* v hes. *Podgór*, Koz. Bad. II. 169); p. heslo *hora*. – *Podhora* 1393, *Podhore* 1474, *Podhory* 1598, *Podhorje* 1773, *Podhorje* 1863, *Podhorie* 1920, dnes *Podhorie*, obv. Žilina. – *Podhore* 1397, *Podhorie* 1462, *Podhorya* 1496, *Podhorje* 1773, *Podhorje* 1863, *Podhorie* 1920, dnes *Podhorie*, obv. Považská Bystrica; názvy motivované miestom v blízkosti hory, pri hore, kde obce boli založené; výklad potvrdzuje výskyt lesov v časti horských chotárov (s n. v. 420 – 821 m chotára obce *Podhorie* v obv. Žilina a s n. v.

250 – 900 m chotára obce *Podhorie* v obv. Považská Bystrica); hist. názvy spomenutých obcí v podobe *Podhorie* sa zachovali dodnes.

podhradie, n. územie, miesto v blízkosti hradu, pri hrade; v sloven. *podhradie*, apel. hist. doložené vo význame „osada pri hrade“ v 16. stor., HSSJ III. 585 (apel. známe v poľ. *podgradzie*, v srb., chorv. *podhrade*, *podhradje*, k názvu morav. názov *Podhradí*, MJMS II. 261 atď.); p. heslá *hrad*, *hradisko*. – *Podhragy* 1598, *Podhragya* 1773, *Podhradí* 1808, *Podhradie* 1920, dnes *Podhradie*, obv. Topoľčany; názov motivovaný miestom v blízkosti hradu, kde založili obec; výklad potvrdzuje skutočnosť, že obec vznikla v blízkosti hradu Topoľčany. – *Podhradie* 1699, *Podhragya* 1773, *Podhradie* 1920, dnes *Podhradie*, obv. Martin; názov podľa miesta založenej obce v blízkosti pevnosti, dnes sú z nej zvyšky (VSO II. 405); názvy uvedených obcí v podobe *Podhradie* sa zaužívali už v stredoveku.

V slovenskej toponymii je viac názvov utvorených od apel. *podhradie*, preto pri nich vznikli orientačné prívlastky, obyčajne podľa názvov hradov, pri ktorých obce vznikli (napr. *Hričovské Podhradie*, *Krásnohorské Podhradie*, *Plavecké Podhradie*, *Považské Podhradie* a i.).

podkonica, f., hist. apel. miesto pri konici, čiže v blízkosti maštale pre kone, kde bola založená obec; od apel. *konica* s predp. *pod-* vo význame „pri, v blízkosti“, v sloven. nárečiach *konica* i *konic* stajňa, maštal' pre kone, prístrešok vo vyhni, kde kováč podkúval kone, SSN I. 812, apel. *konica* doložené v 17. stor., HSSJ II. 87 (stčes. *konice* maštal' pre kone, poľ. *konica*, k názvu morav. názov *Konice*, MJMS II. 868 atď.); p. heslá *kôň*, *konský*. – *Koknicze* m. *Konicze* 1340, *Podkonicze* 1441, *Potkonycz* 1528, *Potkonicz* 1773, *Podkonicze* 1920, dnes *Podkonicze*, obv. Banská Bystrica; názov motivovaný stajňou pre kone, pôvodne zrejme pre kone v službách panstva; najstarší záznam v prepise *Konice* (chybou z pera pisára *Koknicze* 1340) naznačuje, že obec sa po založení nazývala *Konice*, neskôr, keď sa založená usadlosť rozrástla pri stajni pre kone, začala sa nazývať *Podkonicze*, čiže podľa polohy pri konici, pri stajni pre kone; názov *Podkonicze* (s topon. príp. *-ice*) sa používa dodnes.

podkylava, f., topon. apel. v prenes. význame „priestor pri stromovom poraste s uzlinami, hrčami na kmeňoch po haluziach odlomených silným vetrom, prudkou víchrivicou“; od apel. *kyla* vo význame „suk, hrča“ s predp. *pod-* „pri, v blízkosti“, a príp. priestoru *-ava* (ako v slovách *dial'ava*, *šira-*

va); v sloven. dnes ľud. *kyla* prietrž brušnej blany s opuchlinou, podobne v náreč., tak je apel. aj doložené v 17. stor., HSSJ II. 278 (stčes. *kýlový* človek trpiaci kylou, poľ. *kila* opuchlina, srb., chorv. *kila* opuchlina, prenes. niečo stvrdnuté, hruda snehu, rus. apel. *kila* má okrem významu „opuchlina“ i význam „výrastok na strome po odlomenej vetve“ atď.). – *Potkilava* 1709, *Podkilava* 1773, *Podkylawa* 1808, *Podkylava* 1920, dnes *Podkylava*, obv. Myjava; názov motivovaný polohou obce založenej v blízkosti lesného porastu so skupinami stromov s uzlinami, prípad. mnohými zvyškami odlomených konárov na kmeňoch alebo aj na konároch v korunách v podobe sukov, stvrdnutých uzlín po víchriciach, po silných vetroch a pod.; realnosť výkladu zvyšuje dodnes zalesnený chotár obce (s n. v. 220 – 440 m) bukovým a dubovo-smrekovým lesom (VSO II. 407), ktorý v minulosti mohol prekonať mnohé prírodné pohromy; názov v podobe *Podkylava* sa už v minulosti zaužíval.

Vzhľadom na skutočnosť, že nie sú známe záznamy názvu zo stredoveku, ako aj na rozdielne významy apel. v slovan. jazykoch, pôvod názvu možno ďalej skúmať.

Podlužane, pl. ľud. živý názov obyvateľov s príbytkami v blízkosti močaristej plochy pri vlhkom lužnom háji; od apel. *luh* vlhký les, háj pri zavodnenom priestore predp. *pod-* „pri, v blízkosti“ a kolekt. obyvateľ. príp. *-ane* (s hist. zmenou *g* na *ž*, porov. Lužný); viac v heslách *luh*, *Lužane*. – *Podlusan* 1275, *Podlussany* 1773, *Podlužany* 1808, *Podlužany* 1920, dnes *Podlužany*, obv. Levice; názov motivovaný obyvateľmi s príbytkami v blízkosti vlhkomilného hája pri zavodnenom teréne; výklad potvrdzuje ráz časti chotára s výskytom plôch pokrytých ílom, pieskom a štrkom, ako aj plôch s lužnou pôdou (VSO II. 408). – *Polluzsan* 1295, *Podlusan* 1388, *Podlusany* 1389, *Podluzany* 1773, *Podlužany* 1808, *Podlužany* 1920, dnes *Podlužany*, obv. Bánovce nad Bebravou; názov motivovaný polohou obce založenej pri rieke Bebrava, na nive, ktorú geológovia hodnotia ako naplaveninu, po ktorej tečie dnes spomenutá rieka (k tomu SSSJ II. 383 v hesle *niva*), to súčasne potvrdzuje výklad názvu; z ľud. živého názvu *Podlužane* topon. príp. *-any* vznikla už v stredoveku podoba názvu *Podlužany*, ktorá sa v obidvoch prípadoch zaužívala.

podmanín, m., topon. apel. miesto v blízkosti vrchu Manín, dnes *Veľký Manín*, názov vrchu vznikol z apel. *manina*, v sloven. apel. *manina* má

význam „kraj bez ciest“, v nárečiach má aj význam „bezcestie, neschodné miesto“; viac v hes. *manina*. – *Podmanyn* 1351, *Podmaninch* 1418, *Podmanin* 1598, *Podmanin* 1773, *Podmanín* 1808, *Podmanín* 1920, dnes obec *Podmanín* je časťou mesta Považská Bystrica; názov motivovaný polohou obce založenej v blízkosti vrchu *Manín*, ktorého názov sa stal základom názvu blízkej obce s predp. *pod-* vo význame „v blízkosti, pri“; názov v spojení *Podmanín* sa ustálil už v stredoveku.

podolie, n. plytšie pozdĺžne údolie, od koreňa *dol-* (ako v slovách *dolina*, *dolu*) s predp. *po-* vo význame „po dĺžke“, v sloven. apel. *podolie* má význam „údolie, rovina“ a hodnotí sa ako zastarané, SSJ III. 142, v náreč. apel. *podolie* má význam „kraj pod vrchom, rovina“, apel. v podobe *podolie* je doložené v 18. stor., no adj. *podolský* v spojení *zem podolská* je doložené v 16. stor., HSSJ III. 602 (v stčest. sú známe apel. *podol*, *podolé* vo význame „údolie, úval“, k názvu početné morav. názvy *Podolí*, čes. *Podolí*, poľ. *Podole*, hist. *Podolie*, Koz. Bad. II. 171, rus. *Podolija*, Vas. III. 299); p. heslá *dol*, *dolina*. – *Lessak*, *Lesate* 1332, *Leszete* a. n. *Podola* 1691, *Podola* 1773, *Podolie* 1808, *Podolie* 1920, dnes *Podolie*, obv. Nové Mesto nad Váhom; názov motivovaný polohou obce založenej na úpätí návršia v pozdĺžnom smere; výklad názvu potvrdzuje skutočnosť, že obec vznikla na úpätí Malých Karpát na styku Trnavskej sprásovej pahorkatiny s nivou Váhu (VSO II. 408); podľa starších dokladov pôvodný názov mohol mať podobu *Podolia* (porov. záznamy *Podola* 1691, *Podola* 1773, *Podolia* 1786), no ustálil sa názov v tvare sg. *Podolie*.

Najstaršie záznamy názvu obce *Lessak*, *Lesate* z r. 1332 (dnes maďar. *Felsőleszéte*) je potrebné ďalej skúmať.

podolinec, m., topon. apel. pozdĺžna dolina, údolie, apel. od koreňa *-dol-* (ako v slovách *dolina*, *údolie*) s predp. *po-* vo význame „pozdĺž, po dĺžke“ a príp. miesta *-inec* (ako v slove *plevinec*, v názve *Tisinec*); p. heslá *dol*, *podolie*. – *Podolin* 1244, *Podolincz* 1256, *Podolinecz*, *Podolinyecz* 1412, *Podolinecz* 1773, *Podolincz* 1808, *Podolínc* 1920, dnes *Podolínc*, obv. Stará Ľubovňa; názov motivovaný dolinou obklopenou vrchmi; výklad názvu potvrdzuje skutočnosť, že obec vznikla a rozvíjala sa v priestore, kde sa kotlina dnes nazývaná *Popradská kotlina* spájala s Levočskými vrchmi (VSO II. 409), najstaršie doklady *Podolin* (1244) a *Podolincz* (1256) naznačujú, že názov v ranom rozvoji založenej obce mohol mať dve podoby

Podolin a *Podolinec*, t. j. s príp. miesta *-in*, *-inec*, na čo poukazujú aj maďar. názvy obce *Podolin* i *Podolinc* (cit. VSO II.); z názvov *Podolin*, *Podolinec* sa ustálil názov v dnešnej podobe *Podolinec*.

Podrečane, pl. ľud. živý názov obyvateľov s príbytkami v blízkosti vodného toku, ktorý sa používal na zavlažovanie polí, lúk; názov utvorený z apel. *rieka* s hist. významom „vodný tok využívaný na zavlažovanie“ (k tomu Mch. 530), v sloven. dnes *rieka* väčší vodný tok, apel. hist. doložené v 15. stor., HSSJ V. 65 (čes. *řeka*, v morav. náreč. blízke *nařeklý* napojený vodou, *naryknuť* nasiaknuť vodou, cit. Mch., poľ. *rze-ka*, srb., chorv. *reka*, *rjeka*, k názvu čes. názov *Poříčany*, blízky poľ. názov *Porzecze*, Koz. Bad. II. 172, srb. *Poreč*, Skok III. 149); p. heslo *rieka*. – *Potruchan* 1393, *Podroczan* 1573, *Podrečžany* 1773, *Podrečany* 1920, dnes *Podrečany*, obv. Lučenec; názov podľa polohy obce založenej pri vodnom toku používanom na zavlažovanie pôdy, výklad potvrdzuje poloha obce pri vodnom toku nazývanom *Krivánsky potok*, ktorý iste slúžil na zavlažovanie polí a lúk v chotári obce, realnosť takého predpokladu potvrdzuje fakt, že obec od pôvodu patrila do oblasti dlhšie ožarovanej slnečnými lúčmi, čoho dôsledkom bolo vysychanie pôdy jej chotára (p. heslá *lúč*, *lúčen*), napokon svedectvo o tomto prírodnom jave v širšom okolí obce podáva odb. posúdenie chotára susednej obce Točnica, že je málo výnosný, čiže potrebuje zavlažovanie (k odb. posudku VSO III. 163); o skutočnosti, že to tak v minulosti bolo, svedčí aj názov časti spomenutej obce *Veľký potok* a dnes vodná nadrž pri obci; neskôr pôvodný názov *Podrečane* topon. príp. *-any* nadobudol podobu *Podrečany*, ktorá sa zaužívala.

podskalie, n., **podskalé**, n. topon. apel. územie v blízkosti skalnatých masívov, pri hromade kameňa a pod., v sloven. blízke apel. *skálie* hromada skál, drobných kameňov, tak aj v nárečiach, apel. *skálie* hist. doložené v 17. stor., HSSJ V. 259 (čes. *skáli*, poľ. *skale* atď.); p. heslá *skala*, *skalica*, *skálie*. – *Podzkale* 1467, *Poczkaie* 1473, *Podzkaľe* 1496, *Podskalje* 1773, *Podzskalje* 1808, *Podskalie* 1920, dnes *Podskalie*, obv. Považská Bystrica; názov motivovaný polohou obce založenej v blízkosti skalistého masívu, prípad. hromady skál, kameňa; výklad potvrdzuje skutočnosť, že obec vznikla a vyvíjala sa na úpätí Súľovských skál (VSO II. 410); názov v podobe *Podskalie* sa zaužíval už v stredoveku.

podtureň, f., územie v blízkosti veže nazývanej *tureň*, apel. od *tureň* strážna veža s predp. *pod-* vo význame „pri, v blízkosti“, v sloven. *turňa* veža, prenes. i skalnatý horský vrchol, štít, v nárečiach *turňa* i *tureň* veža, zvonica, apel. *turňa* doložené v 17. stor., apel. *tureň* v 18. stor., doložené je aj apel. *túrny* vo význame „strážnik na veži, na turni“ v 16. stor., HSSJ VI. 126 (v srb., chorv. známe apel. *turen*, *turan* veža, pozorovateľňa, väzenie, Skok III. 524 n atď.); p. heslotureň. – *Thornalia* 1345, *Poturenj*, *Poturnya* 1773, *Potturnya* 1786, *Poturňa* 1808, *Poturňa*, *Potúreň* 1920, *Podtureň* 1927, dnes *Podtureň*, obv. Liptovský Mikuláš; názov podľa polohy obce založenej v blízkosti pozorovacej, strážnej veže; reálnosť výkladu zvyšuje názov susednej obce *Uhorská Ves* (s dokl. *Mogiorfolu* 1230, *Magyarfalu* 1380), ktorý bol motivovaný základňou uhorskej strážnej posádky, svedčí o tom najstarší názov blízkej susednej obce *Podtureň* zo 14. stor. v podobe *Tornalia* (*Thornalia* 1345) utvorený z koreňa *torny-* (ako v maďarčine adj. *tornyos* vežatý, s vežou) a *-alia* dolu, pri dolnej časti, t. j. *Tornalia* vo voľnom preklade „usadlosť v blízkosti veže, pri veži“; z hist. názvov *Podtureň*, *Podturňa* sa v slovenskom prostredí ustálil názov vo forme *Podtureň*.

podvažie, n., topon. apel. priestor v blízkosti rieky Váh, názov obce podľa názvu blízkej rieky *Váh* predp. *pod-* vo význame „pri, v blízkosti“ a príp. priestoru *-ie* (ako v slovách *údolie*, *územie*). – *Pouasa* 1378, *Powasen* 1380, *Podvazje* 1405, *Podvažie* 1598, *Podvažje* 1773, *Podvázie* 1920, *Podvažie* 1927, dnes *Podvažie*, obec je dnes časťou mesta Považská Bystrica; najstaršie záznamy *Pouasa* (1378), *Powasen* (1380) možno čítať *Považane*, príp. *Považany*, no už v stredoveku sa ustálil názov obce v podobe *Podvažie*.

podvysoký, -á, -é, topon. adj. priestor v blízkosti niečoho vysokého, lesného porastu, pohoria, lesa na vyššom úbočí a pod., v sloven. *vysoký*, novšie i apel. *vysoká* vo význame „vysoký les, les s vysokými stromami“, SSJ V. 296, adj. *vysoký* niečo veľkej výšky doložené v 17. stor., HSSJ VI. 600 (čes. *vysoký*, poľ. *wysoki* atď.); p. heslo *vysoký*. – *Podvysoká* 1658, *Podvisoka* 1662, *Podwisoka* 1773, *Podvysoká* 1808, *Podvysoká* 1920, dnes *Podvysoká*, obv. Čadca; názov motivovaný polohou obce založenej pri vysokom zalesnenom svahu pohoria; obec leží v zalesnenej doline v hornej časti rieky Kysuca s horským odlesneným chotárom (s n. v. 455 – 750 m), to potvrdzuje výklad názvu; pôvodný názov obce v hist. tvare adj. fem. *Podvysoká* sa ustálil už v stredoveku.

podzámčie, n. územie v blízkosti zámku, uzavretého hradu; apel. od *zámok* s predp. *pod-* „pri, v blízkosti“ a s príp. priestoru *-ie* (ako v slovách *údolie, územie*), v sloven. apel. *podzámčie* vo význame „podzámok“ sa hodnotí ako zastarané, dnes *podzámok*; apel. *podzámčie* je hist. doložené v názve s dokl. v spojení z *Podzamcia* (obv. Trenčín) z r. 1647, HSSJ III. 621 (k názvu čes. názov *Podzámčí*); p. heslá *podzámok, zámok*. – *Reuisce* 1331, *Revistye* 1388, *Podzameče* 1773, *Rewisstské Podzámčí* 1808, *Podzámčie* 1920, *Revištské Podzámčie* 1927, dnes *Revištské Podzámčie*, obv. Žiar nad Hronom; názov motivovaný polohou obce založenej na území v blízkosti uzavretého hradu, zámku, obec pôvodne nazývaná *Revište* s hist. dokl. *Reuisce* 1331, *Revistye* 1388 (výklad názvu *Revište* p. v hesl. *revište*), neskôr *Podzámčie*; výklad potvrdzuje fakt, že v 14. stor. pri obci stála pevnosť so strážou, ktorá mala povinnosť strážiť cestu smerujúcu do banskej oblasti (VSO II. 486); hist. názov *Podzámčie* v novšom spojení *Revištské Podzámčie* sa ustálil.

LITERATÚRA

HSSJ I. – VII. – Historický slovník slovenského jazyka. I. – VII. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991 – 2008.

Koz. Bad. I. – II. – KOZIEROWSKI, Stanislaw: Badania nazw topograficznych. I. – II. Poznań: nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1921 – 1922.

Kr. VSJD – KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2009.

Mch. – MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. I. vyd. Praha: Academia 1958.

MJMS I. – II. – HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. I. – II. Praha: Academia 1970 – 1980.

Skok I. – IV. – SKOK, Peter: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I. – IV. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti 1971 – 1974.

SSJ I. – V. – Slovník slovenského jazyka. I. – V. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1965.

SSN I. – II. – Slovník slovenských nářečí. I. – II. A – P. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994 – 2006.

Vas. I. – IV. – VASMER, Maks: Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. I. – IV. Pripravil N. Trubačev. Moskva: Izdatel'stvo Progress 1964 – 1973.

VSO I. – III. – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. – III. Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda 1977 – 1978.

SKRATKY

a i. – a iné; adj. – adjektívum; a. n. – alio nomine; apel. – apelatívum, apelatívny; a pod. – a podobne; atď. – a tak ďalej; cit. – citovaný; čes. – český, český jazyk; dokl. – doklad; f., fem. – femininum; hist. – historický; hromad. – hromadný; chorv. – chorvátsky, chorvátsky jazyk, chorvátčina; kolekt. – kolektívny; konc. – koncový, koncovka; Ľud. – Ľudový; m – meter; m., mask. – maskulínium; m. – miesto, namiesto; maďar. – maďarský, maďarský jazyk, maďarčina; morav. – moravský; n., neut. – neutrum; napr. – napríklad; náreč. – nárečie, nárečový; n. v. – nadmorská výška; obv. – obvod; odb. – odborný; p. – pozri; pl. – plurál; pol. – polovica; poľ. – poľský, poľský jazyk, poľština; porov. – porovnaj; predl. – predložka; predp. – predpona; prekl. – preklad; prenes. – prenesený, prenesene, príp. – prípona; prípad. – prípadne; prsl. – praslovanský, praslovanský jazyk, praslovančina; r. – rok, v roku; sg. – singulár; slovan. – slovanský; sloven. – slovenský, slovenský jazyk, slovenčina; slovin. – slovinský, slovinský jazyk, slovinčina; srb. – srbský, srbský jazyk, srbčina; stčes. – staročeský jazyk; stčesť. – stará čeština; stor. – storočie; stpol. – staropol'ský; stredoslov. náreč. – stredoslovenské nárečie, t. j. – to jest; topon. – toponymický; topon. adj. – toponymické adjektívum, adjektívum vyskytujúce sa len v toponymii; topon. apel. – apelatívum vyskytujúce sa len v názve osobitnou formou; verb. – verbum

KS

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

O pomenovaniach mince, peniaza, platidla ako prostriedku výmeny

ANNA RAMŠÁKOVÁ

Márnosť nad márnosť, všetko je márnosť?

Slovanské písomné pamiatky už od 11. storočia zaznamenávajú pomenovanie mince alebo štátom uznávaného platidla ako prostriedku výmeny výrazom *peniaz*, vychádzajúcim z predpokladanej praslovanskej podoby *penędzь*, ktorej zodpovedá v starej ruštine *penjazь*, v poľštine *pieniądz* či v bulharčine *penez*. Pôvod má asi v starohornonemeckom slove *pfenning* (Holub a Kopečný, 1952, s. 270; Machek, 1968, s. 443).

Zo všetkých synonym vyskytujúcich sa v slovenských nárečiach na označenie mince, zriedkavejšie bankovky je najrozšírenejšia práve lexéma *peniaz*. Slovník slovenských nárečí (ďalej SSN; II, 2006, s. 771) ju dokladá s celoslovenským výskytom, napr. *Tag mu tá dđiouka nakládla fšakovich peňazi* (Devičie, okr. Krupina); zo Skalice je doklad *Tento peňis pocházá ešče z dob Márije Terézije a je zlatí*; z východoslovenských (ďalej vslov.) nárečí zastupujú príslušnú lexému doklady: *Za viňčovaňe dostavaľi zme po peňazu* (Studenec, okr. Levoča); *Našol som šumni peňez* (Petrovany, okr. Prešov). Maskulínom *peniaz* sa takisto pomenúva istá suma peňazi. Túto skutočnosť dokumentujú publikované doklady v SSN zo stredného (ďalej stred.) i západného (ďalej záp.) Slovenska: *Ťisicka je pre každ'ího pekňi peňias* (Králiky, okr. Banská Bystrica); *Tech časiech, kod ňímau človek š čoho peňia ziaťi, daľi zme sa prasačke držaťi* (Čelovce, okr. Modrý Kameň); z Gemera: *Pre mne je aj sto korún veľkí penez* (Revúca); z okr. Trenčín: *O každí grož bula núdza a penás sa potreboval* (Dolná Súča); z okr. Malacky:

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0105/14 Slovník slovenských nárečí.

Prodával role a lepší gazdové to kupovali aj za malí peňís (Láb) a z Lančára (okr. Piešťany): *Lebo aj mi zme dostali tú korunu, voláki ten penás*.

Celoslovensky najpoužívanejšou nárečovou formou na označenie plaidla ako prostriedku výmeny je však plurálová podoba maskulína *peniaz* – *peniaze*. Túto skutočnosť SSN dokladá výpoveďami: *Chmotor mi potom tie peňaze poičau* (Dolná Lehota, okr. Dolný Kubín); *Pán im dau peňiaze a za to si ženi kúpili cukriki a chlapi dačo na vipiťie* (Veľká Maňa, okr. Vrábľa); *Mám doma veľie peňazi* (Klenovec, okr. Rimavská Sobota); *Neskáj robíme len za penáze* (Vaďovce, okr. Myjava); *Nemali penez na drevo ľudé* (Ružindol, okr. Trnava); *Teho staršího voua sem prodau za peňize* (Jablonové, okr. Malacky); *Ta to braldijan ľem furd mušel mac peňeži* (Buglovce, okr. Levoča); *Ostal bes peňeš* (Okrúhle, okr. Giraltovce); *F pondzeleg zme išli i mi do Košic považidz ul'e a po peňeži* (Rozhanovce, okr. Košice). Používanie singulárovej i plurálovej podoby tohto substantíva sa v rovnakej funkcii ujalo aj v spisovnej variete slovenského jazyka.

Ak niekoho dobre poznáme, neraz o ňom povieme: *Poznám ho jak starí peňís* (Brodské, okr. Skalica). O niekom, kto sedí nepohnuto a ticho, môžeme povedať, že *sedí ani peť penezí* (Revúca). A ak niekto povie, že *zlí peňás sa nigdi nestratí* (Krivá, okr. Dolný Kubín), svojím tvrdením vystríha partnera v rozhovore, aby nečakal, že zlo rýchlo zanikne. Konštatovaním z Trenčianskej Závady, že *doma na penás taško prišiel*, sa „hovori“, že v domácom prostredí človek ťažko a zriedka zarobil peniaze. Výpoveď *Ist'e bud'e aj pri peňiazach* (Veľké Bielice, okr. Topoľčany) nás utvrdzuje v tom, že niekto má zaiste peniaze. Pestrá obraznosť súvisiaca s peniazmi často vychádzala z toho, čo v minulosti obklopovalo roľníka. Dôkazom sú frazeologické jednotky poukazujúce na skutočnosť, že niekto má veľmi veľa peňazi, napr.: *Má peňazi aňi šert p'leve* (Kociha, okr. Rimavská Sobota), *Má penazi jak plév* (Lukáčovce, okr. Hlohovec), *Peñez má jak plev, jak šupek* (Brodské, okr. Skalica), *Ludé majú peňes jag hnoja, jak želes, jag hoven* (Skalica). Aj na východnom (ďalej vých.) Slovensku povedia, že *ma peñez jak p'levi* (Vranov). Ibaže o niekom, kto nemá peniaze, môžu používatelia slovenských nárečí povedať, že *má doma toľo peňazi jáko žit sviň* (Krivá, okr. Dolný Kubín) alebo *má peñez jag žaba chupóv* (Bošáca, okr. Trenčín).

O niekom, kto ľahko získava peniaze, možno povedať, že *peňaze sa mu koťia* (Rimavská Píla, okr. Rimavská Sobota). O ťažko zarobených penia-

zoch často naši predkovia hovorili (a dodnes sa hovorí), že sú to *tvrdé peňize* (Brodské, okr. Skalica). Kto chce rýchlo a nečestne získať peniaze, môže o sebe počuť, že *peňezi nahaňa do miškou* (Sobrance). O lakomcovi, ktorý ťažko vydáva peniaze, v Markušovciach (okr. Spišská Nová Ves) istý informátor povedal: *Kabat f skure, peňezi jag v rure a placidz nema chto*. Kto je však skutočne veľmi lakomý, môže o sebe počuť (napr. v Gemeri), že *za peňaze si aj dušu predá, za peňaze puojďe aj do pekla* (Rimavská Píla, okr. Rimavská Sobota). O tom, že sa neoplatí byť lakomý, svedčia nárečové doklady: *Peneze budu, a mi nebudemo* (Ratková, okr. Revúca) a *Peňezi buli aj budu, ale mi nebudzeme* (Sobrance). Často sa stáva, že majetný človek nemá núdzu o spoločnosť. Túto overenú a stále sa opakujúcu skutočnosť dokazuje doklad z Bošáče (okr. Trenčín): *Chto má peňaze, kamarádov lachko nájdě*. Nuž a o kvalite „ľahko nájdených kamarátov“ písať radšej nebudeme.

V súčasnosti už nie je všeobecne známe lexikalizované spojenie *penias ot komína* (Brestovec, okr. Myjava) označujúce poplatok, ktorý sa dával kominárovi na Juraja a na Michala. Takisto už zrejme nebudeme počuť ustálené spojenie *tižňovo peňezi* (Sobrance), ktoré označuje týždňový zárobok.

Nositelia slovenských dialektov slovom *koruna* (SSN I, 1994, s. 832) obyčajne pomenúvajú jednotku našej donedávna platnej meny, napr.: *Dva páre barancou stáli tak štiri zlatki – osem korún* (Detva, okr. Zvolen); *Potom zme toho kočiša počastovali a dali lebo tri koruni, lebo päť korún, to mu bola zásluha* (Lišov, okr. Krupina); *Šaže dnes kúpíž za korunu?* (Rochovce, okr. Rožňava); *Korunu zme (drevorubači) mali od rezu* (Dolná Súča, okr. Trenčín); *Skladali zme se po dvacedz i po jednej koruňe* (Nižná Šebastová, okr. Prešov); *Za jedno višivaňe, co som na košuľu višivala, osem koruni placlei* (Sokoľ, okr. Košice); *A ja dostanu sto koruni* (Sobrance).

O tom, že na život človek potrebuje peniaze, hovorí záznam zo Zádubnia (okr. Žilina), že *ždi sa tá koruna zejdze, a z vých. Slovenska, že korunu trebalo* (Kokšov-Bakša, okr. Košice), *korunu fšadzi trebalo* (Vranov). Skutočnosť, že v minulosti boli peniaze vzácne, potvrdzuje výpoveď: *Tedi sa hledala koruna* (Láb, okr. Malacky). A že ich často bolo veľmi málo, o tom vypovedá nárečový doklad z obce Úbrež v okr. Sobrance: *Korunou bars tag ľem bulo nacenko*. Človek musí pracovať, aby získal peniaze, o tom niet pochyb. Ale o tom, že ich neraz bolo ťažké zarobiť, svedčia doklady: *Robice, ale koruna ňet* (Kokšov-Bakša, okr. Košice); *Skadzi bulo vžac*

korunu? (Janov, okr. Prešov); *Inádz neprišla koruna do domu, len čo si utržil* (Viničné, okr. Modra).

Význam „peniaz, resp. peniaze všeobecne“ vo všetkých slovenských nárečiach vyjadruje najmä deminutívna forma *korunka*, obyčajne používaná v plurálovej podobe, napr.: *Nuž aľe keca tie korunki treba, len misíme it'* (Liptovské Kľačany, okr. Liptovský Mikuláš); *Šporuj si korunki, budú ci zapotrebi!* (Brestovany, okr. Trnava); *Človek te korunki zarobil a še sam zodrel* (Smižany, okr. Spišská Nová Ves); *Korunki ňebulo, ta znace, jak to še žilo* (Kokšov-Bakša, okr. Košice).

Výskyt expresívnych foriem *peňazivo* i *peňazstvo* v stredoslovenských (ďalej strsllov.) a vslov. nárečiach potvrdzuje SSN (II, 2006, s. 770) nasledujúcimi vetnými dokladmi: *To je peňastva!* (Zvolenská Slatina, okr. Zvolen); *Tá má penestva!* (Kameňany, okr. Revúca); *Potal'ujce še poradňe medzi sebu s tim peňživom!* (Spišské Podhradie, okr. Levoča); *Bulo tam šickeho, statku, ľachoh i peňeživa hruza* (Hrabkov, okr. Prešov); *Tam jest vera peňastva, bo stari i stara našporovaľi* (Babin Potok, okr. Sabinov); *Mi mal'i peňastva!* (Čemerné, okr. Vranov).

Neutrá *peňazstvo* i *peniazstvo* zachytili autori Slovníka slovenského jazyka (1959 – 1968) a dokladajú ich aj súčasné kodifikačné príručky.

SSN (I, 1994, s. 515) z územia strsllov. a západoslovenských (ďalej zsllov.) dialektov dokladá vo význame „peniaz, resp. peniaze všeobecne“ aj zastaraný výraz *groš*: *Šanuj si groše, budež ich potrebuvat'!* (Bodorová, okr. Martin); *S toho sa najskorej dau grož zohnat'* (Horná Mičiná, okr. Banská Bystrica); *Aj bi son si kúpeu, ale ňemán groše* (Návojovce, okr. Topoľčany); *Idú hodi, a já bez groša!* (Brestovany, okr. Trnava). Lexéma *groš* však vo všetkých slovenských nárečiach označovala aj drobnejší peniaz starej meny či drobný peniaz vôbec: *Volakedi malé dzíta ked bolo vistreté, ludé dávali mu do ruki groš* (Ružindol, okr. Trnava); *pár groši* (Stožok, okr. Zvolen); *dvacedz grošoch* (Veľký Šariš, okr. Prešov).

Aj výraz *grajciar* (SSN I, 1994, s. 505) je staršia lexéma označujúca tak peniaz všeobecne, ako aj drobný peniaz. Porovnaj: *Posielali po pár tíh grajciarov* (Likavka, okr. Ružomberok); *F kapselki nič, jest'i son kceu, grajčáre ňemán* (Málinec, okr. Lučenec); *Stálo to pár grajcarí, ten ľévníček* (Brestovany, okr. Trnava); *Stracila son grajcare, preto som niž nekúpila* (Šípkové, okr. Piešťany); *Kebi ja mal grajcare, ta bim kupil* (Sabinov). Prvotne

toto maskulínium označovalo čiastkovú peňažnú jednotku v Rakúsko-Uhorsku. Porovnaj: *Ňeviem, či to bou grajciar, či to bou filier* (Nižná Boca, okr. Liptovský Mikuláš); *To starí naši spomínali grajciare, zlatke* (Devičie, okr. Krupina); *Jej son si kúpeu za grajcár dobrouo chleba* (Turíčky, okr. Lučenec); *Za Rakúska zme počítali na grajciare* (Návojevce, okr. Topoľčany); *Tak sem virobil na tuden še zlatích šezdesád grajcarú* (Dúbravka, okr. Bratislava); *To bolo decové, po štiri grajcare boli tí flaščički* (Brestovany, okr. Trnava); *Verdunek pálena stáv tri grajcare pret prvú vojnu* (Malé Zálužie, okr. Nitra); *Grajcar mal napisane „dve“* (Dlhá Lúka, okr. Bardejov).

Ľudská životná skúsenosť, jazyková i komunikačná kompetencia človeka sa opäť pretavila do bohatej frazeológie aj pri pomenovaní *groš*. Napr. spojenia *smrdí grošom* (Martin), *smrdží za grošom* (Revúcka Lehota, Revúca) vypovedajú o skutočnosti, že dotýčny človek nemá peniaze. O tom, že šikovnosť prináša úžitok, hovorí príslovie z Lukáčoviec (okr. Hlohovec): *Čo figel, to groš* a z Prievidze: *Čo figel, to groš – vie každy loptos!* Múdrosť človeka overenú skúsenosťou v sebe nesie tiež výpoveď: *Netreba šetko brad' za hotoví groš* (Mošovce, okr. Martin), teda netreba všetkému veriť. Fakt, že ľahkovážnik sa neraz usiluje figľom vykrútiť zo zodpovednosti, potvrdzuje nárečový doklad z Jasenovej (z okr. Dolný Kubín): *Dobrá víhovorka stojí groš*. Ak je niekto lakomý, možno o ňom eufemisticky povedať, že je *zdržanliví na groš* (Brestovany, okr. Trnava).

Rovnako i deminutívne formy *grajciarik* a *grajciarček* dokladá SSN (I, 1994, s. 505): *Chodíla som bosá, grajciarik som si sáňala a teraz nemám nič* (Nižná Boca, okr. Liptovský Mikuláš); *Grajcáríka v dome nemali* (Rovňany, okr. Lučenec); *Dajte nán grajcarčeg lebo dva, šag ván to pambenko požehná* (Brestovany, okr. Trnava).

Na rozsah fungovania lexém *groš* i *grajciar* v slovenských nárečiach ukazujú i takéto frazémy: *je ako za groš psiča* (Pukanec, okr. Levice), *je ako za groš prasa* (Rimavská Píla, okr. Rimavská Sobota) – malý, neveľa hoden; *drž groš, abi ci grajcar neutékél* (Bošáca, okr. Trenčín) – váž si aj malý peniaz; *vizerá ani za groš žemlik* (Rochovce, okr. Rožňava) – biedne; *drží sa jag za groš prasa* (Lukáčovce, okr. Hlohovec) – je bezdôvodne namyselný; *ñedaŭ bi ho aňi za d'eraví groš* (Rimavská Píla, okr. Rimavská Sobota) – ironický myslené „vôbec mu na ňom nezáleží“. Komu neverí obyvateľ spomínanej Rimavskej Píly, tomu môže povedať: *Za tvojo sľubi nedám aňi*

zlámaní grajciar. Ak by sme boli v Dlhej Lúke (v okr. Bardejov), o nestaťom človeku by sme mohli počuť, že *ňima aňi za grajcar poľivosci*. V Studenci (okr. Levoča) by sa o človeku, ktorý sa neodôvodnene vystatuje, povedalo: *Rozrucuje še jag dva grajcare v miešku*. Neraz sme sa i my sami presvedčili, že niktošovi sa nič nestane, lebo *plany grajcar še ňigda ňestraci* (Humenné). Viaceré z uvedených frazeologických jednotiek sa však pomaly vytrácajú z povedomia súčasných nositeľov slovenských dialektov.

Zastarané nárečové pomenovanie *pikuľa* SSN (II, 2006, s. 793) dokladá význam „drobný peniaz“ z Bošáca (v okr. Trenčín): *Šetko utracil, ňeostalo mu aňi pikule*. V turčianskych a zsl. nárečiach bola známa lexéma *finda* (SSN I, 1994, s. 449), ktorá označuje peniaz malej hodnoty, pol grajciara. Porovnaj: *Kebi ta to len findu koštovalo, neból biz dokopál* (Brezová p. Bradlom, okr. Myjava); *Ftedi taká bieda bola, že ľudé dávali findi do zvončeka* (Stará Turá, okr. Nové Mesto n. Váhom). A ak si sebakritický Martinčan uvedomil, že konal nerozvážne a nemá nič, mohol už len smutne skonštatovať: *Ňevedeŭ som, čuo robiť s peňiazami, teraz mám findu*.

Drobná vec malej hodnoty (napr. peniaz) môže byť v slovenských dialektoch označovaná lexémami *drobné* a *drobný* s celoslovenským výskytom: *Ňemám drobné* (Veľké Bielice, okr. Topoľčany); *Veľké (peniaze) sa minuli a drobníh ňeňi* (Bošáca, okr. Trenčín); *Zvončeku bívali samé drobné* (Brestovany, okr. Trnava); *Pohladaj voláki drobní a daj mu za vinšuvánie!* (Bučany, okr. Hlohovec); *Zhľedoval po kešeňah drobne* (Dlhá Lúka, okr. Bardejov). Pre úplnosť, v súvislosti s doloženými odvodeninami slovtvorného základu *drob-* SSN (I, 1994, s. 393 – 394) zachytáva maskulínium *drobniak*, ktoré označuje drobný peniaz, napr. *drobňák* z Veličnej (okr. Dolný Kubín).

Starý drobný peniaz malej hodnoty pomenovaný lexémou *grešľa* SSN (I, 1994, s. 509) dokumentuje frazémou z Mošoviec (okr. Martin): *To je ňie hodno aňi zlámanú grešľu* s významom „je to bez hodnoty“. A ak niečo stratilo hodnotu, v Bošáci (okr. Trenčín) povedali: *Za to židág aňi greše ňedá*.

Zo zastaraných nárečových výrazov možno uviesť aj lexému *pengov* (SSN II, 2006, s. 771), ktorá označuje starý peniaz maďarskej meny a ktorú máme doloženú z vých. časti nášho územia: *Za toti pengovi mušelam jim špivac* (Sobrance); *Tedi išče pengevi buli, teras forintí* (Veľký Kazimír, okr. Trebišov). Lexému *babka*, ktorou sa pomenúval starý uhorský peniaz malej

hodnoty, SSN (I, 1994, s. 79, heslo *babka*²) uvádza aj v pestrých frazeologických spojeniach. Význam „nemať nič“ v sebe nesú výpovede: *Kúpiv bi som si dačo, ale ňenam aňi len bapku* z Hliníka n. Hronom (okr. Nová Baňa) a *Aňi bapki zme ňemali, a jesc še chcelo* z Janova (okr. Prešov). Ak niekto kúpil niečo lacno, môžeme o ňom povedať: *Doštau to za bapku* (Trenčianska Závada, okr. Trenčín). A *chto sa g bapce narodzil, ge zlacce ňepride* (Bošáca, okr. Trenčín), ten zostane nemajetný. Je však pravda, že aj z mála možno ušetriť. O tom je staré známe porekadlo *bapka g bapce, budú kapce* (Prievidza).

Na vých. Slovensku poznajú zase zastaranú nárečovú lexému *dudok* (SSN I, 1994, s. 404, *dudok*²) s významom „drobný peniaz starej meny, grajciar“: *Dudek, to stare ľudze volali grajcar* (Dlhá Lúka, okr. Bardejov) a na časti záp. i stred. Slovenska v expresívnom význame „peniaz vôbec“: *Aňi ňeveđu, ako sa mu dutki roskotúľali* (Mošovce, okr. Martin); *Nemá dutkón* (Bošáca, okr. Trenčín). Zastarané nárečové slovo *fifka* (SSN I, 1994, s. 447), označujúce niekdajší peniaz malej hodnoty, groš, je známe v Hlbokom (okr. Senica). Na Orave túto lexému poznajú aj ako súčasť frazémy *dám ti fifku!* (Horná Lehota, okr. Dolný Kubín) s významom „nedám ti nič“. Zo súboru nárečových synonym pomenúvajúcich starý peniaz vyberáme aj zastaranú lexému *červenák* (SSN I, 1994, s. 253) s presným výkladom významu „starý medený peniaz, červenec“, zachytenú v Mošovciach (okr. Martin) a Koniarovciach (okr. Topoľčany). Napokon lexéma *pätka* mala význam „peniaz hodnoty päť zlatých“. V ňom je doložená z Jablonového (okr. Malacky): *Kosír biu za širákem a pietka ftegezi*; z Veľkého Rovného (okr. Bytča) zvukový variant *patka*, z Brodského (okr. Skalica) *pietka* a hláskoslovný variant *piatka* z Udavského (okr. Humenné). Pomenovanie takisto označovalo peniaz s hodnotou päť korún.

Medzi zriedkavejšie nárečové výrazy označujúce peniaz a peniaze všeobecne patrí expresívne maskulínium *fuk* (SSN I, 1994, s. 465), obyčajne používané v plurálovej forme, doložené v strsl. dialektoch: *Už aňi fuka ňemám* (Košťany n. Turcom, okr. Martin); z okr. Banská Bystrica *Po cestě son sa vitroviu, tak som ňemau aňi fuka* (Môlča); *Ten má fuke, muože pána strúhat* (Staré Hory).

Označenie papierového peniaza slovom *bankovka* poznajú aj slovenské nárečia. SSN (I, 1994, s. 94) ho dokumentuje v spišských, abovských i šarišských nárečiach: *Za čižmi bulo treba dac calu bankufku* (Studeneč, okr.

Levoča); *Buľi i dobre koňe na jarmoku, buľi i take, co staľi tristo bankovki* (Kokšov-Bakša, okr. Košice); *Ňid ňijakej pomoci, dva bankufki pokuta* (Krivany, okr. Sabinov).

Zaujímavá je aj nárečová forma *ceduľa*, ktorá sa vo význame „papierový peniaz“ uplatnila v gemerských dialektoch: *F pudiláru vara bulo hodne tich ceduľi* (Brusník, okr. Revúca).

Hotové peniaze, peniaze v hotovosti, sú v slovenských nárečiach označované rovnako aj synonymami *hotové*, napr. *Žijú z hotovieho* (Nižná, okr. Trstená); *Kúsok poľa zme si kúpili za hotovuo a na dom zme si požičali z banki* (Ležiachov, okr. Martin), a *hotovka*: *Má hodne hotouki* (Necpaly, okr. Martin); *Ket še vidavala, ta její brad hotufku vicaloval* (Ĥrabkov, okr. Prešov). So slovotvorným základom *hotov-* SSN registruje aj odvodeninu *hotovost'* s významom „peniaze pripravené na platenie“: *Celú hotovoz zmo dali na doktora* (Kociha, okr. Rimavská Sobota); *Už má v hotovosti sto korún* (Horná Lehota, okr. Dolný Kubín).

Lexémou *mamona* (SSN II, 2006, s. 119) označujúcou bohatstvo uzavrieme prehľad nárečových lexém označujúcich peniaze, dostupných v publikovanom Slovníku slovenských nárečí (I, 1994 a II, 2006). Ukazuje sa, že ako je svet svetom, ani ľudia 21. storočia sa dostatočne nepoučili z minulých skúseností predkov a aktuálne sú aj nasledujúce výpovede: *Iba za mamonou sa žeňie* (Kociha, okr. Rimavská Sobota); *Žije len tej mamone* (Bobrovec, okr. Liptovský Mikuláš); *Za tú mamonu bi aj krk dav* (Lukáčovce, okr. Hlohovec).

O bohatstve písala Aneta Košková v príspevku *Peniaze, peniaze, kto ich má!* (Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 4, s. 217 – 222; Zo studnice rodnej reči, 2005, s. 258 – 263), o chudobe Ľubica Dvornická v texte *Chudobná ma mati mala* (Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 1, s. 20 – 26; Zo studnice rodnej reči, 2005, s. 264 – 269). A o tom, že i v minulosti si mohol niekto niečo vziať na úver či dlh, si môžete prečítať v texte Ivety Valentovej *Na veru ci nedajú, zeber si penáze!* (Kultúra slova, 2003, roč. 37, č. 4, s. 216 – 221; Zo studnice rodnej reči 2, 2014, s. 357 – 361).

ROZLIČNOSTI

Výslovnosť a skloňovanie názvu Bory Mall

Vyjadrenie, že nákupné centrá rastú ako huby po daždi, počujeme v poslednom čase pomerne často. Jedno z najnovších bratislavských nákupných centier dostalo názov, s ktorým majú mnohí používatelia slovenčiny problémy, nevedia, ako ho vyslovovať ani ako ho skloňovať. Vôbec sa im nemožno čudovať. „Špecialitou“ tých, ktorí rozhodujú o názvoch takýchto nákupných stredísk, je to, že im často dávajú významovo nepriezračné, cudzie názvy, ktoré sú komplikované a ich používanie je preto rozkolísané hneď od začiatku. V poslednom čase sa na nás obrátili používatelia s otázkami, ako si poradiť s názvom *Bory Mall*. Tento hybridný názov je zložený z dvoch slov, z ktorých prvé má domáci pôvod, druhé je anglické.

Nákupné centrum s týmto názvom je – ako sme sa dozvedeli z internetu – len prvým krokom v projekte, ktorého súčasťou okrem už otvoreného obchodno-zábavného centra *Bory Mall* má byť aj komerčná zóna *Bory Retail Zone*, rezidenčná štvrť *Bory Home* a administratívne priestory *Bory Office*. Ako sa na stránke projektu uvádza, „projekt BORY má ambíciu stať sa novou mestskou štvrťou Bratislavy, ktorá významne rozšíri mesto smerom na severozápad a prinesie do spádovej oblasti doteraz chýbajúce možnosti nakupovania a trávenia voľného času“ (<http://beta.bory.com/sk/bory>).

Vráťme sa však k jazykovej stránke týchto názvov. Zatiaľ sa z nich používa len jeden, *Bory Mall*, a ak sa projekt zrealizuje, bude potrebné vyrovnať sa aj s ostatnými plánovanými názvami, ktoré sú takisto kombináciou domáceho názvu *Bory* a anglického všeobecného podstatného mena. (V „ideálnom svete“, v ktorom by nebolo potrebné či módne pomenúvať nové časti mesta emblematicky a „svetovo“, by sa navrhli jednoznačne zrozumiteľné názvy, napr. *Bory – komerčná zóna*, *Bory – obchodno-zábavné centrum*, *Bory – rezidenčná štvrť* a *Bory – administratívny priestor*.)

Prvá otázka sa týka výslovnosti druhej časti názvu, anglického slova *mall*. V britskej angličtine sa vyslovuje [mól] aj [mol], v americkej angličtine väčšinou [mal], ale aj [mol], to znamená, že aj v anglicky hovoriacich krajinách je výslovnosť tohto slova pomerne rozkolísaná. V slovenských médiách počujeme najčastejšie výslovnosť [mól/mol]. V bežných hovorených prejavoch sa už teraz uplatňujú dva spôsoby zvukovej realizácie. Jeden zodpovedá cudzej výslovnosti slova *mall*, teda [mól/mol], pri druhom spôsobe sa výslovnosť prispôsobuje pravopisu, t. j. [mal], a táto výslovnosť sa dá predpokladať najmä u používateľov, ktorí nehovoria po anglicky. Odpoveď na otázku, čo je správne, nie je jednoznačná. Až v najbližších rokoch sa ukáže, ktorá z uvedených podôb výslovnosti sa ustáli, a nemožno vylúčiť ani to, že výslovnosť bude variantná.

Čo sa týka pravopisu slova *mall*, neočakávame, že by sa prispôobil výslovnosti, pretože ide o súčasť názvu (o značku) a v takých prípadoch nie je proces adaptácie rovnaký ako pri apelatívnych výpožičkách z cudzieho jazyka.

Druhá otázka sa týka skloňovania názvu *Bory Mall*. V skutočnosti používateľia kladú viacero otázok. Skloňovať obe časti? Len jednu? A ktorú? (Nemožno zabudnúť ani na fakt, že ich používanie bude odlišné v hovorených a písaných prejavoch.)

Najprv pár slov o význame jednotlivých častí tohto názvu.

Názov *Bory* nie je v slovenskom prostredí nový. V okrese Levice v Nitrianskom kraji je obec s týmto názvom, ktorý nájdeme aj v Pravidlách slovenského pravopisu (2013): *Bory* -ov m. pomn.; *Borčan* -a mn. -ia m.; *Borčanka* -y -niek ž.; *borský*.

V seriáli Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest v časopise Kultúra slova (2007, roč. 41, č. 6, s. 342) R. Krajčovič uvádza, že názov obce *Bory* má pôvod v toponymickom apelatíve *búr* s významom „niečo rozrušené, zborené“ a súvisel pravdepodobne s tým, že po búrkach a záplavách potok rozrušoval, búral brehy, povrch terénu pri brehoch toku (názov pôvodnej usadlosti *Bur* vznikol zrejme podľa potoka nazývaného *Bur*, ktorý preteká chatárom obce cez jeho strmšie údolia).

Názov oblasti *Bory*, ktorá má „ambíciu stať sa novou mestskou štvrťou Bratislavy“ (<http://beta.bory.com/sk/bory>), má však inú motiváciu. Podľa citovaného zdroja „Názov projektu BORY vychádza z miestopisu lokality,

kde bude stáť. Územie medzi Malými Karpatmi a riekou Moravou sa nazýva Borská nížina a historicky je známe ako miesto, kde rastú borovicové lesy – bory.⁶ Pravdivosť tohto tvrdenia potvrdzuje aj spracovanie podstatného mena *bor* v Slovníku súčasného slovenského jazyka A – G (2006), kde sa uvádzajú jeho dva významy: 1. ihličnatý strom s dlhým ihličím; synonymum *borovica*; 2. borovicový les; synonymum *borina*.

V oboch spomenutých prípadoch (ako názov obce aj projektu) je pomenovanie *Bory* pomnožné podstatné meno mužského rodu zakončené na *-y* a skloňuje sa podľa vzoru *dub*. Patrí k zemepisným názvom typu *Brehy*, *Kúty*, ktoré majú v genitíve príponu *-ov*, keďže sa pri nich živo pociťuje súvislosť so všeobecným podstatným menom, teda *Bory* – z *Borov*. Na vysvetlenie treba poznamenať, že ak sa súvislosť so všeobecným podstatným menom živo nepociťuje, tvar genitívu sa spravidla tvorí predĺžením korenej slabiky ako pri názvoch typu *Donovaly*, *Čičmany* – z *Donovál*, z *Čičmian* a pod. Ak by sa v jazykovej praxi používala len prvá časť dvojslovného názvu (*Bory*), používatelia by nemali mať problémy s jej skloňovaním. Potvrdzujú to napr. tieto doklady z internetu: *d'alšia okružná križovatka pri Boroch už je dokončená, pri Boroch vyrastie Hornbach*.

Druhá časť názvu *Mall* vznikla z anglického všeobecného podstatného mena *mall*, ktoré sa prekladá do slovenčiny ako *promenáda*, *široká aleja*, *veľké nákupné centrum* a pod. Toto slovo sa v angličtine objavilo už v roku 1737 s významom „krytý chodník slúžiaci ako promenáda“ a apelativizovalo sa z názvu širokej promenády v londýnskom Parku sv. Jakuba *The Mall* (od r. 1670), kde sa hrávala loptová hra pall-mall. Moderný význam apelatíva „krytá nákupná galéria“ sa v angličtine začal používať v polovici 20. storočia (www.etymonline.com).

Keďže názov *Bory Mall* sa v slovenskom prostredí objavil len nedávno, jeho používanie v písanom prejave sa zatiaľ neustálilo. Bežne sa názov neskloňuje, čo je prirodzené, keď sa používa so všeobecným označením, napr. *deň pred slávnostným otvorením obchodného centra Bory Mall*; *príde k otvoreniu nákupného centra Bory Mall* (príklady poukazujú na to, že slovenský používateľ, keďže nepozná význam anglického slova *mall*, nevedomuje si zdvojenie informácie o nákupnom centre), ale často sa neskloňuje aj vtedy, keď sa všeobecné označenie nepoužije, napr. *v roku 2015 do-*

šlo k zmene kyvadlovej dopravy do Bory Mall; (firma) investovala do Bory Mall. V hovorených prejavoch je zasa prirodzená potreba skloňovať tento názov, a to jeho druhú časť – zaregistrovali sme napr. tvary v Bory Malle, do Bory Mallu (s variantnou výslovnosťou [mól/mol/mal], ako sme už uviedli). Možno predpokladať, že takéto skloňovanie sa v budúcnosti uplatní aj v písaných prejavoch.

Na záver možno konštatovať, že výslovnosť aj ohýbanie či neohýbanie názvu *Bory Mall* je v procese ustáľovania, používatelia si na tento hybridný názov zvykajú a usilujú sa zaobchádzať s ním tak, ako im káže jazykový cit.

Sibyla Mislovičová

SPRÁVY A POSUDKY

Aktuálne otázky terminológie marketingu

16. októbra 2014 sa v Bratislave konala jednodňová konferencia s názvom *Aktuálne problémy terminológie marketingu*, organizovaná Slovenským národným korpusom, oddelením Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, ktorá tematicky nadviazala na seminár z roku 2010 venovaný terminologickým neologizmom v danej oblasti.

Počet zúčastnených (prednášajúcich a členov publika) síce nepresiahol 30, predstavoval však geograficky i profesionálne veľmi rozmanitú skupinu – majoritu tvorili slovenskí univerzitní pedagógovia z Vysokej školy ekonomickej a manažmentu verejnej správy v Bratislave, z Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, z Paneurópskej vysokej školy v Bratislave a zo Žilinskej univerzity v Žiline. Menší počet účastníkov predstavovali lingvisti, prekladatelia a tlmočníci. Z pôvodne naplánovaných trinástich príspevkov programu odznelo sedem. S výnimkou posledného boli všetky prednesené príspevky publikované v rovnomennom zborníku (*Aktuálne problémy v terminológii marketingu*. Red. J. Levická – K. Viestová. Bratislava: Slovenský národný korpus – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2014. 210 s. ISBN 978-80-971690-1-5), ktorý bol účastníkom k dispozícii už počas seminára.

Prvý príspevok konferencie predniesla jej organizátorka Jana Levická z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave. V prezentácii s názvom *Terminológia marketingu v Slovenskej terminologickej databáze* predstavila spracovávanie termínov z oblasti marketingu v rámci projektu Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV. Prednášajúca sa venovala praktickým, ale predovšetkým teoretickým a metodologickým východiskám modernej terminografie. Na základe analýzy kľúčového termínu *marketing* za pomoci korpusových výstupov poukázala na konceptuálne otázky vznikajúce pri snahe o adekvátne uchopenie termínov. Prakticky

aplikovala koncepciu logického spektra pojmu J. Horeckého, pomocou ktorej časti jednotlivých definícií prehľadne klasifikovala do logických tried. Výsledkom tejto analýzy bola identifikácia polysémie termínu *marketing*, jeho vývoja, sfér používania a rozdielnosť jeho obsahu a rozsahu vychádzajúca z odlišnosti praxe danej oblasti v jednotlivých krajinách.

Kristína Viestová z Katedry marketingu Vysokiej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave predostrela v rozsiahlo koncipovanej prezentácii *Marketing a terminológia* problematiku ustaloovania a zjednocovania terminológie marketingu. Upozornila na skutočnosť, že príslušná terminológia je na Slovensku dlhodobo predmetom vedeckého záujmu, ale jej neustálenosť vyvoláva v súčasnosti neistotu, a to aj napriek viacerým úspešne riešeným vedecko-výskumným projektom. K. Viestová už v príspevku z roku 2010 s názvom *Perspektívy zjednocovania terminológie v oblasti marketingu* uviedla, že perspektívy unifikácie marketingu sú reálne za predpokladu zvýšeného záujmu celej akademickej obce. Situácia z roku 2010 sa však výrazne nezmenila, čo prednášajúcu podnietilo vykonať medzi pracovníkmi katedier marketingu ekonomických vysokých škôl sondu o názoroch a možných príčinách tohto stavu v snahe prispieť k zjednocovaniu a kultivovaniu terminológie marketingu. Dotazníkovou formou sa pokúsila zhromaždiť názory kompetentných odborníkov na používanie termínov, existenciu synonymie v terminológii marketingu, funkčnosť prevzatých termínov a ďalšie. Za pozitívnu považuje skutočnosť, že až 66 % respondentov by privítalo zriadenie špecializovanej terminologickej poradne, a pociťuje potrebu komunikovať, konzultovať a diskutovať o termínoch slovenskej marketingovej teórie s cieľom jej unifikácie.

V prezentácii *Problematika neologizmov v online marketingu* sa Mária Magdolen z Jazykovedného ústavu L. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave venovala aktuálnej téme obohacovania slovenskej terminológie predovšetkým prostredníctvom preberania cudzích slov z iných jazykov. Veľké množstvo viac či menej ustálených neologizmov anglického pôvodu z oblasti marketingu a ich definičné parafrázy ilustrujú prudký vývoj jednej z najdynamickejších sfér marketingu realizovaného prostredníctvom digitálnych technológií. Prezentujúca na báze korpusového výskumu ponúkla čiastkové odpovede na teoretické otázky nielen lingvistického, ale aj odborného charakteru. Analyzovala neologizmy z oblasti marketingu, poukazujúc na ich časté

aspekty – terminologickú nejednotnosť a dynamiku, ktorá spôsobuje rýchle zastarávanie terminológie online marketingu, čo nevyhnutne spôsobuje problém pri orientovaní sa v danej problematike a spracúvaní týchto termínov. M. Magdolen zdôraznila, že pri zavádzaní termínu do praxe nestačí uspokojiť sa s overením jeho jazykovej správnosti, ale je nevyhnutné vnímať ho ako súčasť navzájom podmienenej sústavy termínov.

Zuzana Komárová z Fakulty masmédií Paneurópskej vysokej školy v Bratislave prezentovala tému *Terminologické výzvy a hrozby marketingu a komunikácie* spracovanú spoločne so Zuzanou Ihnátovou z rovnakého pracoviska. Vychádzala predovšetkým z predmetných zistení Ministerstva kultúry SR zhrnutých v Správe o stave používania štátneho jazyka na území SR, ktorá sa pravidelne predkladá na rokovanie vlády SR. Zistené skutočnosti konfrontovala s vlastnými odbornými skúsenosťami a stotožnila sa s viacerými tvrdeniami obsiahnutými v tejto správe, zároveň navrhla úlohy a opatrenia na optimalizáciu terminológie na Slovensku. Preberanie termínov, a to predovšetkým v spoločenských vedách a najmä v oblasti marketingu, považuje za súčasť prirodzeného procesu. Problém podľa Z. Komárovej nastáva vtedy, keď je tento proces nekoordinovaný, čo následne spôsobuje komunikačné ruptúry a nedorozumenia. Dynamické zmeny v reklamnej a mediálnej oblasti prinášajú nové výzvy aj pre odborný preklad, pri ktorom sa akcent nemá klásť iba na zachytenie obsahu, ale aj na terminologickú správnosť. Venovala sa odporúčaniu vlády SR zriadiť terminologické komisie a vypracovala ďalšie praktické odporúčania na zvýšenie jazykovej kultúry v rámci slovenskej terminológie, ako je zavedenie terminologických komisií na univerzitných pracoviskách, popularizácia výsledkov terminologických pracovísk prostredníctvom odborných časopisov, osveta v médiách a venovanie zvýšenej pozornosti terminológii v procese vzdelávania.

Otázkou zjednocovania terminológie v hospodárskej praxi sa vo svojom príspevku s názvom *Terminologický manažment ako nástroj podnikateľského úspechu* zaoberala Helena Schurmann z Vysokej školy manažmentu a verejnej správy v Bratislave. Prednášajúca kládla dôraz na význam používania konzistentnej terminológie na lokálnej aj globálnej úrovni, ktorú v praxi možno docieľiť využívaním terminologického manažmentu. Ten sa podľa nej začína považovať za „nástroj úspechu podnikateľských subjektov pri ich pôsobení na trhu“. Okrem definovania a usúvzťažnenia termínu *terminologický manaž-*

ment s odborným pomenovaním *terminologická práca* poukázala na priame dôsledky terminologického manažmentu, ktorý pomáha predchádzať nerozumeniam, skvalitňuje preklad, znižuje výdavky (nielen z hľadiska prekladu a dokumentácie), znižuje riziko súdnych sporov a zlepšuje prezentáciu podniku aj prostredníctvom webových stránok. S odvolaním sa na nemecký zdroj z roku 2010 autorka uviedla, že až „85 % pracovníkov podnikov používa rozdielne pojmy na vyjadrenie rovnakého problému či oblasti“. V snahe zabezpečiť presnú, jednotnú a správnu komunikáciu vnútri podniku, ako aj navonok zahŕňa terminologický manažment v niektorých spoločnostiach aj štylistickú preskripciu.

Špecifický výsek terminológie cestovného ruchu analyzovala Katarína Holúbeková z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v príspevku *Ekvivalenty spotrebiteľa v cestovnom ruchu*. Svoje úsilie o vymedzenie a typológiu spotrebiteľov v cestovnom ruchu a analýzu často používaných príbuzných termínov (*návštevník, účastník, zákazník, klient, host*) založila na rešerši sekundárnych domácich i zahraničných zdrojov vrátane legislatívnych dokumentov. Prednášajúca upozornila na fakt, že niektoré všeobecné ekonomické termíny nadobúdajú v oblasti cestovného ruchu špecifický význam, okrajovo sa venovala aj vývoju tejto terminológie. Svoje zistenia K. Holúbeková ilustrovala prehľadnými schémami a obrázkami reprezentujúcimi vzájomný vzťah skúmaných termínov.

Posledným prednášajúcim bol zástupca podnikateľskej sféry Juraj Šembera z firmy UPSTREAM. Jeho cieľom bolo prezentovať dôsledky nedostatočného poznania terminológie na marketingovú prax. J. Šembera zdôraznil najmä neznalosť obsahu používaných termínov, ich definovanie a vymedzenie. Podľa jeho slov sa napriek existencii marketingových agentúr na Slovensku uplatňuje marketing ako taký veľmi slabo a neprofesionálne. Dokonca aj profesionálni marketéri váhajú, keď majú definovať náplň marketingovej činnosti. Podľa J. Šemberu neznalosť terminológie pri komunikácii prebiehajúcej medzi zadávateľmi reklamy a reklamnými agentúrami často spôsobuje, že výsledná reklama sa minie s účinkom, čo sa premieta aj do neefektívne vynaložených financií. Z toho dôvodu uzavrel svoju prezentáciu výzvou, aby sa pri ustáľovaní terminologickej prax spojila s akademickou sférou.

Veľmi prínosná bola diskusia po odznení jednotlivých príspevkov, v ktorej rezonovali mnohé skutočne aktuálne problémy terminológie marketin-

gu. Opakovane zaznel názor, že odbornej, ako aj laickej verejnosti chýba jednotný informačný kanál, ktorý by poskytoval relevantné terminologické informácie nielen z oblasti marketingu. H. Schurmann v súvislosti s neznalosťou terminológie, s ktorou sa stretáva aj na univerzitetnej pôde a osobitne u absolventov, poukázala na príklad nemeckého lexikografického projektu Gabler Wirtschaftflexikon, ktorý slúži ako platforma na výmenu názorov odborníkov, na konsenzus pri definovaní termínov a zároveň poskytuje možnosť zasielať podnety na zaradenie nových termínov.

Viacerí diskutéri sa zmienili o vývoji terminológie marketingu, ktorému sa nevenuje náležitá pozornosť, hoci si vyžaduje neustálu aktualizáciu, inak dochádza ku komunikačnému šumu.

Účastníci konferencie sa snažili identifikovať dôvody, prečo sa v súčasnej hospodárskej praxi rozpráva „rôznymi jazykmi“, t. j. každý väčší podnik má svoju vlastnú terminológiu. V tejto súvislosti Anna Križanová zo Žilinskej univerzity apelovala na nevyhnutnosť rozvíjania jednotnej slovenskej terminológie, lebo slovenčina je okrem iného oficiálny jazyk akademických prác na vysokých školách. J. Levická zároveň poukázala na fakt, že v prípade vytvorenia jednotnej slovenskej terminológie bude táto terminológia slúžiť na dorozumievanie nielen medzi akademickými pracoviskami, ale najmä medzi akademickou sférou a hospodárskou praxou.

V diskusii odznelo veľa názorov týkajúcich sa preberania a používania anglicizmov v marketingu, pričom diskutujúci uvádzali príčiny, prečo sa anglicizmy používajú prednostne. Za rozhodujúci fakt označili postavenie angličtiny ako globálneho komunikačného jazyka manažmentu a marketingu aj v podnikoch pôsobiacich na Slovensku, ale aj nekvalitné preklady odbornej literatúry z angličtiny, chýbajúci úzus vytvárania nových slovenských termínov, nižšiu jazykovú kultúru odborných kruhov a napokon absolvovanie štúdia ekonomického charakteru v zahraničí.

Niektorí diskutujúci načrtli aj problematiku medziodborovej terminológie, keď sa napríklad formálne zhodné termíny vyskytujú v príbuzných ekonomických disciplínach, no ich vymedzenie môže byť v konkrétnej oblasti špecifické (napríklad prelínanie cestovného ruchu, marketingu a legislatívy), čo spôsobuje komunikačné nedorozumenia.

Na záver konferencie sa uskutočnilo rokovanie za okrúhlym stolom, v rámci ktorého sa účastníci dohodli na návrhu zriadiť terminologickú ko-

misiu marketingu, ktorá by identifikované problémy pomohla riešiť. Členmi komisie by boli predovšetkým pedagogickí pracovníci z jednotlivých univerzitných pracovísk, ktorí by tak mali možnosť výmeny informácií a ustanovovania terminológie, čo by sa premietlo aj do vzdelávania študentov a ich vzájomnej komunikácie. Účastníci konferencie apelovali na zástupcov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, aby túto komisiu pomohli zastrešiť. Terminologická komisia by bola otvorená aj pre zástupcov marketingovej praxe. Komunikácia medzi členmi terminologickej komisie by mala prebiehať predovšetkým elektronicky, no účastníci konferencie zároveň navrhli doplniť ju o pravidelné osobné stretnutia a diskusie. Otvorenou otázkou zostalo vytvorenie presného plánu práce terminologickej komisie, jej cieľov, ako aj záväznosti jej výstupov.

Agáta Karčová – Jana Levická

Päťdesiat rokov Katedry slovanských filológií

Pri príležitosti päťdesiateho výročia založenia Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave zorganizovala 10. decembra 2014 vedúca katedry doc. PhDr. Mária Dobříková, CSc., sympóziu *Slovanské jazykové a literárne (seba)reflexie*. Zišli sa tu slovenskí aj zahraniční slavisti, aby si v pracovno-slávnostnej atmosfére pripomenuli túto jubilejnú udalosť. Tak boli orientované aj referáty: časť z nich mala spomienkový či hodnotiaci ráz, iné sa venovali konkrétnym slavistickým témam. (Autor tejto správy podáva krátku informáciu z jazykovednej časti sympózia.)

V úvode vystúpil riaditeľ Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a predseda Slovenského komitétu slavistov Peter Žeňuch. V referáte *O nevyhnutnosti a nezastupiteľnosti komplexných slavistických štúdií* zhodnotil výsledky slavistického výskumu v ostatných rokoch. Zdôraznil, že slovenská slavistika je pevne zakotvená v medzinárodných slavistických štruktúrach. Slavistický výskum na univerzitách nepokladá za konkurenciu, naopak, oba výskumy sa navzájom dopĺňajú a obohacujú. Jubilujúca katedra navyše vzdeláva mladých slavistov a pripravuje ich pre prax a na vedeckú činnosť. Ďalší referent Emil Horák, niekdajší vedúci jubilujúcej

katedry, v príspevku *Slovenská slavistika v „úzkostiach hľadania“* ukázal na významný rozmach slavistiky v časoch Pavla Jozefa Šafárika a Ludovíta Štúra. Po Štúrovej smrti dochádza k umŕtveniu slavistiky na Slovensku. Pripomenul prínos českých slavistov po roku 1918 a zároveň poukázal na ich príklon k teórii čechoslovakizmu – na nepochopenie prirodzeného dejinného vývoja slovenčiny alebo vedomé škodenie jej vývinovým tendenciám. E. Horák sa zaslúžil o založenie Lektorátu slovenského jazyka a kultúry v Novom Sade. Miloslav Vojtech, prodekan FF UK, načrtoť súčasnosť a perspektívy areálových štúdií a v rámci nich slavistiky na Filozofickej fakulte UK. V príspevku *Súčasnosť a perspektívy slavistických a areálových študijných programov na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave* informoval o štruktúre študijného odboru, počte študentov a o problémoch, ktoré s tým súvisia. Podobne vo svojom príspevku *Studia Środkowouropejskie na Uniwersytecie Karola w Pradze – historia i perspektywy rozwoju* postupovala Renata Rusin Dybalska, keď hovorila o areálových štúdiách a mieste polonistiky v nich na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. V diskusnom príspevku k téme nestor slovenských slavistov Ján Doruľa (Bratislava) upozornil, že stredo európske areálové štúdiá nemôžu saturovať slavistiku. Tá presahuje obsahom aj rozsahom rámec stredo európskeho priestoru a tak to bolo aj v minulosti.

Dejinám a súčasnému stavu jednotlivých slovanských filológií sa venovalo viacero referentov: bulharistiku zhodnotila Mária Dobríková (*Straty a nálezy bratislavskej bulharistiky*), ktorá spomenula aj významné osobnosti pôsobiace v minulosti na katedre: Š. Ondruša, V. Blanára, J. Košku, E. Horáka a ďalších, ukrajinistiku Mária Čižmárová (*Univerzitná ukrajinistika v slovenských podmienkach*), rusinistiku Kvetoslava Koporová (*Rusínsky jazyk vo vzdelávacom systéme Slovenskej republiky a v zahraničí*) a Michal Pavlič (*Vydavateľské aktivity Rusínov po roku 1989*), polonistiku Marta Pančíková (*Polonistika a jej kontakty*) a Joanna Ciesielska (*Možnosti nových médií vo vzdelávaní polonistov*), chorvátsku a srbskú filológiu Alica Kulihová (*Cesta od srbochorvátčiny k chorvátčine a srbčine na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*), slovinškú filológiu Svetlana Kmecová (*Štúdium slovinčiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*), rusistiku Anton Eliáš (*Rusistika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*). *Symbióza tradície*

a inovačných trendov). Pohľad na situáciu v slavistických disciplínach doplnila úvahou o profile kvalitného lektora slovenského jazyka a kultúry riaditeľka Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzí jazyk Jana Pekarovičová (*Lektor ako reprezentant jazyka a kultúry*).

V časti rokovania vystúpili jazykovedci aj s výsledkami svojho slavistického výskumu. Júlia Dudášová (Prešov) sa v príspevku *Od polytónie k monotónii (O zmenách prozodického systému v spisovnej slovinčine z aspektu fonologickej typológie)* podelila s prítomnými o radosť pri odhaľovaní vývinových (suprasegmentálnych) fonologických súvislostí v korelácii slovinčina – kašubčina. Pavol Žigo v referáte *Hranice substantívnej deklinácie na materiáli Slovanského jazykového atlasu* ukázal presvedčivo na príklade izoglosy *pšenica*, že atlas nie je len finálnym výsledkom náročného výskumu, lež aj dobrým zdrojom a východiskom mnohých ďalších výskumov. Miroslav Dudok analyzoval fungovanie jazyka v spoločnosti pomocou pluricentrickej koncepcie. V referáte *Od regiolektu k mikrojazyzku* ukázal, ako sa uplatňuje táto koncepcia pri postulovaní vplyvu dominantnej slovenčiny v prípade srbského a chorvátskeho jazyka na Slovensku. Juraj Glovňa (Nitra) analyzoval v príspevku *Znaky spisovnej slovenčiny v srbskom prostredí srbizmy (integrované, hybridizujúce, interferenčné a ďalšie)* vo vojvodinskej spisovnej slovenčine, ktorú reprezentuje predovšetkým jazyk printových a elektronických médií. Skonštatoval, že spisovná slovenčina má napriek enklávnemu spôsobu existencie a silnému tlaku dominantnej srbčiny dobrú úroveň. Maryla Papierzová, slovakistka z Krakova, sa zamýšľala v referáte *Wielojęzyczność jako problem translologiczny* nad medzijazykovými vzťahmi v procese prekladu, keď sa v texte originálu vyskytujú prvky viacerých jazykov. Vychádza z prekladu slovenskej prózy do poľštiny. V závere sympózia vystúpil Vladimír Benko (Bratislava) a predstavil nový medzinárodný korpusový projekt *Aranea Slavica* určený pre slovanské jazyky. Referáty budú uverejnené v zborníku.

Jubilujúca Katedra slovanských filológií pripravila na záver sympózia v Moyzesovej sieni Filozofickej fakulty UK slovanskú vianočnú akadémiu pod záštitou Veľvyslanectva Bulharskej republiky.

Juraj Glovňa

SPYTOVALI STE SA

Prečo čítame Balleka, počúvame Brahmsa, ale skáčeme axela a liečime alzheimera? – S touto otázkou sa na jazykovú poradňu Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV obrátil študent, ktorý má ťažkosti s písaním veľkých písmen v podobných spojeniach. Pýta sa, prečo sa nepíšu vo všetkých uvedených spojeniach mená s veľkým začiatočným písmenom, keď podľa neho ide vo všetkých prípadoch o kontextovú metonymiu, teda o prenášanie významu na základe vnútornej súvislosti autor → dielo.

V súvislosti s metonymiou sa medzi typickými príkladmi v učebniciach a príručkách uvádzajú vždy aj spojenia typu *čítať Balleka* či *počúvať Brahmsa*, ktorými sa metonymicky vyjadrujú významy „čítať Ballekovu knihu, prózu, Ballekov román“ a „počúvať Brahmsovu hudbu“. Podobne môžeme utvoriť spojenia *chodiť na Felliniho* (chodiť do kina na Felliniho filmy), *pozerať Banášovú* (sledovať šou Adely Banášovej) či *nahrat' si Smatanovú* (nahrat' si pesničky Zuzany Smatanovej). V takýchto metonymických vyjadreniach sa vlastné mená píšu s veľkým začiatočným písmenom.

V jazyku sa však stretávame aj s apelativizáciou (zovšeobecňovaním), keď sa pôvodne vlastné meno začne používať ako všeobecné podstatné meno, ktorým sa už nepomenúva osoba, ale iba istý typ človeka (*Don Chuan* – *donchuan* „sukničkář“, *Xantipa* – *xantipa* „hádavá žena“) alebo vec, ktorá s danou osobou súvisí, napr. jej objav, vynález a pod. Apelatívami sa v slovenčine pomenúvajú aj krasokorčuliarske skoky ako *axel*, *axelpaulsen* podľa nórskoho krasokorčuliara Axela Paulsena, *lutz* podľa A. Lutz, *rittberger* podľa W. Rittbergera, ochorenia ako *alzheimer* podľa nemeckého psychiatra A. Alzheimera (oficiálne pomenovanie *Alzheimerova choroba*), *parkinson* podľa anglického lekára J. Parkinsona (oficiálne pomenovanie *Parkinsonova choroba*) alebo súbory terapeutických cvičení ako *vojta* (*Vojtova metóda* podľa V. Vojtu) a *pilates* podľa J. Pilatesa. Apelativizácia sa často uplatňuje

aj v pomenovaniach meracích jednotiek a prístrojov podľa vedcov a vynálezcov, napríklad *volt* (podľa A. Voltu), *ohm* (podľa G. S. Ohma), *ampér* (podľa A. M. Ampèra), *röntgen* (podľa W. C. Röntgena). Aj pri tvorbe takýchto pomenovaní sa uplatňuje princíp metonymie, ale ide o metonymickú analogickú nomináciu, ktorej výsledkom sú nové slová, apelatíva utvorené z vlastných mien na základe súvislosti objaviteľ (vedec, športovec) → pomenovanie nového pojmu, veci, ktorú objavil, vynášiel, vytvoril. Tieto apelatíva sa stávajú súčasťou našej slovnej zásoby ako všeobecné podstatné mená s vlastným lexikálnym významom a uvádzajú sa aj v slovníkoch slovenského jazyka.

Rozdiel medzi dvojicami spojení *čítať Balleka*, *počúvať Brahmsa* na jednej strane a *skákať axela*, *liečiť alzheimera* na druhej strane spočíva v tom, že v prvom prípade ide o príležitostne utvorené metonymické výrazy na zjednodušené (skrátené) vyjadrenie významov „čítať Ballekovu knihu“ a „počúvať Brahmsovu hudbu“, v ktorých sa určovací sklad nahradil na základe súvislosti vlastným menom, kým v druhých dvoch spojeniach sa použili apelatíva, pomenovania krasokorčuliarskeho skoku a ochorenia utvorené na základe metonymickej analogickej nominácie zovšeobecnením vlastných mien (krasokorčuliar *Axel Paulsen* → skok *axel*; lekár *Alois Alzheimer* → degeneratívne ochorenie mozgu *alzheimer*).

Katarína Kálmánová

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka (13)

V texte nadpísanom *Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka* pokračujeme v uverejňovaní slov, s ktorými sme sa v ostatných rokoch stretli najmä v odborných, ale čiastočne aj v publicistických textoch a ktoré nie sú v doterajších vydaniach KSSJ (viacšie o tom pozri v Kultúre slova, 2014, roč. 48, č. 1, s. 58).

plastovitý príd. ktorý má vlastnosti plastu: *p. materiál, p. žiaruvzdorný tmel, p-á hmota, p-é lepidlo; p-á konzistencia; p. stav tmelu; plastovitosť -i ž.*

plástovitý príd. ktorý má podobu plástu: *p. vzhľad, p-á štruktúra, p-á textúra; p-é jadro; bot. trúdnik p., Polyporus arcularius druh huby; plástovito* prísl.: *p. prederavené beľové drevo*

plašič¹ -a D a L -ovi mn. N -i A -ov m. živ. kto niečo plaší: *p. medveďov, p. vtákov*

plašič² -a D -u L -i mn. N a A -e m. neživ. predmet, prístroj na plašenie: *elektrický p., ultrazvukový p. škodcov, p. hlodavcov, p. vtákov, p. vysokej zveri*

plašička -y -čiek ž. *plašič²: p. holubov, p. kún; p. na medvede*

plašidlo -a -diel s. (slovo je už v SSJ) predmet na plašenie, *plašič²: p. na vtáky; elektrické p., solárne p.*

platič -a mn. -i m. živ. kto niečo platí, platiteľ, platca: *p. výživného, p. dôchodkového poistenia, p. koncesionárskych poplatkov; platička -y -čiek ž.: *p. daní**

platiďlový príd. týkajúci sa platidla, platidiel: *p. systém, p-á sústava; p-é záznamy*

plavenina -y obyč. mn. *plaveniny* -nín ž. (slovo je už v SSJ) vodohosp. jemné čiastočky, ktoré vodný prúd unáša so sebou a ktoré sa pri zníženej rýchlosti prúdu usádzajú na dne: *vzorkovač p-y, častice p-nín, výskyt p-nín; plaveninový príd.: *p. režim; p-é nánosy**

plešatiet' -ie -ejú nedok. stávať sa plešatým, plechavieť, plešivieť: *začína viditeľne p., p-l veľmi skoro*

plnič² -a D a L -ovi mn. N -i A -ov m. živ. kto niečo plní: *p. fliaš, baliči a p-i minerálnych vôd; choroba p-ov sila; plnička² -y -čiek ž.*

plnidlo -a -diel s. (slovo je už v SSJ) odb. nerozpustné častice vyplňajúce prázdne miesta v štruktúre nejakej látky: *minerálne p., šelakové p., p. v porotrávinách; plnidlový* príd.: *p. kaolín, p-á technológia*

plnodrevný príd. (slovo je už v SSJ) les. ktorý má hodnotné drevo: *p. kmeň, p-á forma*

plnokapacitný príd. ktorý má plnú kapacitu: *p. ropovod, p-á pec, p-é zariadenie*

plnopriechodný príd. ktorý má, umožňuje plnú priechodnosť: *p. plynový kohút, p. výfukový systém, p-á armatúra*

plnoprietokový príd. ktorý má, umožňuje plný prietok: *p. kohút s vypúšťaním, p. olejový filter, p. ventil, p-á klapka, p-á vodná turbína*

plnostenný príd. (slovo je už v SSJ) odb. ktorý má úplne vyplnené steny: *p. systém, p. tvar; p. kontajner, p. stohovací prepravník, p-á debna; p. nosník, p. kovový most*

plnostný príd. týkajúci sa plnosti, vzťahujúci sa na plnosť: *p. pomer*

plnotextový príd. inform. ktorý sa týka úplného textu, úplných textov, celotextový: *p. dokument, p-á databáza, p-é vyhľadávanie; p. prístup do časopisov*

ploskačka -y -čiek ž. hovor. ploská fľaša: *antikorová p., vrecková p.; napiť sa z p-y*

ploskáčik -a D a L -ovi mn. N a A -y m. druh malého motýľa: zool.: *p. pagaštanový, Cameraria ohridella; p. jabloňový, Lithocolletis blancardella*

pľuzgierotvorný príd. (slovo je už v SSJ) ktorý spôsobuje pľuzgierie: *p. plyn, p-é látky; p-é účinky*

pľuzgierovanie -ia s. vznik pľuzgierov, pokrývanie sa pľuzgiermi: *p. pokožky; p. glazúry; stupeň p-ia*

pľuzgierovitý príd. (slovo je už v SSJ) ktorý má podobu, ráz pľuzgierov; pokrytý pľuzgiermi, sprevádzaný vznikom pľuzgierov: *p. list; p. povrch tapety; p. zápal jazyka; p-á vyrážka, p-á kožná choroba; pľuzgierovito* prisl.: *p. vyduťé hrbolčeky, p. zhrubnutý, pľuzgierovitosť -i ž.: *p. listov, p. pokožky, p. zemiakov**

plynovochromatografický príd. odb. týkajúci sa plynovej chromatografie, vzťahujúci sa na plynovú chromatografiu: *p-á analýza, p-á metóda; plynovochromatograficky* prisl. *p. analyzovať*

počítateľný príd. (slovo je už v SSJ) odb. ktorý sa dá počítať: *trojmiestny p. ukazovateľ*; *p-á hmotnosť*, *p-á položka*, *p-á veličina*; *p-é predmety*; gram. *p-é podstatné mená*; **počítateľne** prisl.: *p. zdôvodniť výdavky*; **počítateľnosť** -i ž.: *p. času*, *p. faktov*, *p. položky*

podčiarkovací príd. slúžiaci na podčiarkovanie: *p. znak*, *p-ie znamienko*, *p-ia čiara*; *p-ie pravítko*

podčiarkovník -a m. grafický znak v podobe krátkej vodorovnej čiary v spodnej časti riadka, podčiarkovacie znamienko (_): *p. na klávesnici*

podfond -u m. fond, ktorý je súčasťou iného fondu: *p. podielového fondu*, *p. strešného fondu*

podhl'adový príd. týkajúci sa podhl'adu obyč. ako stavebnej konštrukcie: *p. obklad*, *p. panel*, *p. strop*, *p-á konštrukcia*; **podhl'adovo** prisl.: *p. upravovaný strop*, *p. regulované osvetlenie*

podielnička -y -čiek ž. žena, ktorá má (hmotný) podiel na niečom: *p. pozemkového spoločenstva*

podkapitola -y -tol ž. (slovo je už v SSJ) časť (hlavnej) kapitoly: *číslovanie p-tol*, *názvy p-tol*

podkategória -ie -ií ž. (slovo je už v SSJ) hierarchicky nižšia kategória podriadená základnej kategórii: *p. exkluzívnej kozmetiky*; *p-ie pedagogických zamestnancov*; *p-ie kategórie motorov*

podkladnica -e -níc ž. (slovo je už v SSJ) **1.** žel. kovová platňa na pripevnenie koľajníc na podvaly: *koľajová p.*, *výhybková p.* **2.** platňa, ktorá sa kladie pod bremeno, aby sa nepoškodila podlaha: *drevená p.*; **podkladnicový** príd.: *p. upínací systém*, *p-é upevnenie*

podlimitný príd. nedosahujúci (predpísaný) limit: *p. nákup*, *p. odber*, *p-á zákazka*, *p-é verejné obstarávanie*; **podlimitnosť** -i ž.: *extrémna p.*; *zvyšené úsilie proti p-i*

podlízavec -vca m. (slovo je už v SSJ) pejor. podlízavý človek, podlízovač: *označiť niekoho za p-a*

podložný príd. (slovo je už v SSJ) **1.** slúžiaci ako podklad, ako podložka: *p-á hornina*; *p. krúžok*, *p. klin*, *p. tanier* **2.** určený na podkladanie: *p-á toaletná misa*

podmnožina -y -žín ž. časť množiny: *p. populácie*, *p. špeciálnych znakov*; mat. *p. množiny celých čísel*; **podmnožinový** príd.: *p. identifikátor*, *p. pomer*, *p-á konštrukcia*

podnadpis -u m. **1.** vedľajší nadpis textu: *krátky p.; p. článku; text p-u* **2.** názov hierarchicky nižšej časti rozčleneného textu: *prvý p. článku; podnadpisový* príd.: *p. variant veľkosti písma; p-é členenie*

podnárodný príd. netýkajúci sa celého národa, celého štátu: *p-á úroveň; p-é decentralizované orgány; p-é organizácie; p-é úrady; p-é lesnícke programy; podnárodne* prísl.: *p. uznávaná literárna autorita*

podobjekt -u m. objekt, ktorý je súčasťou iného objektu: *stavebný p.; samostatný p. stavby; väčšina objektov má p-y; podobjektový* príd. **1.** k podobjekt: *p-á úroveň; samostatné p-é celky* **2.** nachádzajúci sa pod objektom: *p-é parkovisko*

podoblast' -i ž. (slovo je už v SSJ) hierarchicky nižšia oblasť, časť oblasti: *vinárska p.; vzdelávacia p.; p. posudzovania; štyri výskumné p-i; podoblastný* príd.: *p-á úroveň; p-á adresa; p-é organizácie*

podobločný príd. (slovo je už v SSJ) ktorý je pod oblokom: *p. priestor; p. rám, p-á doska*

pododdiel -u L -e mn. -y m. (slovo je už v SSJ) časť oddielu: *p. týkajúci sa množstvomých obmedzení; názov p-u, text p-u; prostriedky uvedené v p-e 1.2*

pododsek -u m. časť odseku: *druhý p. odseku 3*

podomácky, pís. i **po domácky** prísl. (slovo je už v SSJ) spôsobom typickým pre domácnosť: *p. vyrobené poľnohospodárske vozidlá, p. vyrobené police, p. zostrojené roboty; p. vyrobená klobása*

podot'ahovať' -uje -ujú dok. **1.** postupne úplne dotiahnuť: *p. skrutky, p. popruhy* **2.** hovor. postupne doviesť, vypracovať do konečnej podoby: *p. detaily, p. niektoré drobnosti*

podotázka -y -zok ž. ďalšia otázka v rámci hlavnej otázky: *dve p-y; súčasťou otázky bola aj p.*

podovolenkový príd. (slovo je už v SSJ) nasledujúci po dovolenke: *p. týždeň, p-é obdobie; p. stres, p. syndróm*

podpoložka -y -žiek ž. nižšia položka podradená základnej položke: *výdavková p.; p. ekonomickej klasifikácie, p-y rozpočtovej klasifikácie; podpoložkový* príd.: *p. presun, p. rozpočet, p-é zmeny*

podpovrchový príd. (slovo je už v SSJ) ktorý sa vyskytuje pod povrchom: *p. uzemňovač; p-á voda, p-á erózia, p-á vrstva, p-é znečistenie, p-é zavlažovanie; podpovrchovo* prísl.: *p. položená kvapková závlaha, kábel viesť p.*

podprahový príd. (slovo je už v SSJ) vzťahujúci sa na oblasť pod prahom vnímania al. chápania: *p. podnet, p. signál, p-á reklama, p-é vnímanie*; **podprahovo** prisl.: *p. vnímať, p. počuť tlmené vrčanie; hudba pôsobí aj p.*; **podprahovosť** -i ž.: *stupeň p-i*

podrozmerný príd. ktorý nedosahuje určené, zvyčajné rozmery: *p. formát; p-á dámska obuv, p-é veľkosti; p-é častice veľmi malých rozmerov*; **podrozsmerne** prisl.

podrúčka -y -čok ž. operadlo na ruku: *drevená p., čalúnená p., plastová p.*; **podrúčkový** príd.: *p. vankúš*

podsieť -e -í ž. inform. počítačová sieť ako časť väčšej počítačovej siete: *lokálna p., virtuálna p., adresa p-e*; **podsieťový** príd.: *p-é pole, p-é adresy*

podskupinový príd. ktorý sa týka podskupiny: *p. súbor, p-á analýza; p-é členenie prístupových práv*

podstupnica -e -níc ž. zvislý prvok schodiskového stupňa medzi dvomi stupnicami: *buková p., dubová p.; schodisková p.*; **podstupnicový** príd.: *p-á doska, p-é osvetlenie*

podsúvaha -y -vah ž. súvaha ako časť väčšej súvahy: *majetok klientov je evidovaný v p-e; zásady účtovania v p-e*; **podsúvahový** príd.: *p-á evidencia, p-é účty*

podtrieda -y -tried ž. (slovo je už v SSJ) nižšia trieda ako časť väčšej triedy (v triedení): *p. štatistickej klasifikácie; žeriavnický preukaz p-y A1; zool. p. cicavcov; bot. p. klinčekové*

podtyp -u m. (slovo je už v SSJ) typ ako časť nadradeného typu: *pôdny p.; p. receptora, p. chrípkového vírusu*; **podtypový** príd.: *p-é označenie; inform. p-á relácia*

podvalník -a L -u m. (slovo je už v SSJ) aut. prívesné vozidlo na prepravu ťažkých nákladov, trajler: *cestný p., vojenský p.; plošinový p.*; **podvalníkový** príd.: *p. náves, p. príves*

podves -u m. **1.** let. dopravovaný predmet zavesený pod krídlom al. trupom: *transportný p.; p. pod vrtuľníkom* **2.** aut. náprava s kolesami, pružením a brzdami **3.** skrinka ap. zavesená pod doskou stola: *p. s tromi zásuvkami*; **podvesný, podvesový** príd.: *p-ný kontajner, p-ný odsávač pár; p-ný žeriav; p-ová konštrukcia*

podzostava -y -táv ž. zostava ako časť väčšej zostavy: *regulačná p., protitlaková p.; p. prípojky, p. zariadenia*

podzvukový príd. ktorý má rýchlosť nižšiu ako zvuk; týkajúci sa takejto rýchlosti: *p-á rýchlosť*; *p-é lietadlo*; *p. aerodynamický tunel*; **podzvukovosť** -i ž.: *kritérium p-i*

pofrancúzštit' -i -ia dok. dať francúzsky ráz, urobiť francúzskym: *p. niektoré anglické výrazy*; nedok. **pofrancúzšťovať'** -uje -ujú

pohľadový príd. odb. ktorý je vystavený (voľnému) pohľadu: *betónový p. panel*, *p. obklad*, *p-á plocha*; stav. *p. betón*

pohlčovač -a D -u L -i mn. N a A -e m. neživ. prostriedok al. prístroj, ktorý niečo pohlcuje: *p. dymu*, *p. hluku*, *p. pachu*, *zápachu*, *p. vibrácií*, *p. vlhkosti*

poislamčít' -í -ia dok. (slovo je už v SSJ) dať islamský ráz, urobiť islamským: *p. obyvateľstvo*; nedok. **poislamčovať'** -uje -ujú: *p. kresťanov* // **poislamčít' sa** dok. dostať islamský ráz, stať sa islamským; nedok. **poislamčovať' sa**

pojazd -u m. odb. mechanizmus, ktorý umožňuje pohyb niečoho: *zásuvkový p.*, *ručný p.*, *elektrický p. kladkostroja*, *kosačka s p-om*; **pojazdový** príd.: *p. vozík*; *p-á dráha*

pokos -u m. (slovo je už v SSJ) tech. spojenie dvoch častí mechanizmu pod istým uhlom: *p. naľavo 50°*; *dvojitý p.*; *rez na p.*; **pokosový** príd.: *p. spoj*; *p-é uhly*; *p. uholník*, *p-á píla*

pokryv -u m. odb. vrstva niečoho rozprestierajúca sa na niečom: *rastlinný p.*, *p. tela*, *p. pôdy*, *p. koruny stromu*; *p. územia*; **pokryvový**, **pokryvný** príd.: *p. materiál*, *p-é útvary*; *p-ný humus*, *stálezelený p-ný kríček*, *p-ná drevina*

polcyklus -lu L -le m. odb. polovičný cyklus: *tlakový p.*; *p. stierania nasucho*

poldrážka -y -žok ž. polovičná drážka: *p. dverí*; *frézovanie p-y*, *zrezanie p-y*; **poldrážkový** príd.: *p-á zárubňa*; *p-é vyhotovenie*; *p-á fréza*

polguľový príd. ktorý má tvar polovice gule: *p. čap*, *p. gombík*, *p. pilník*, *p-á hlava*, *p-á komora*, *p-é zrkadlo*

polkrídlo -a -del s. (slovo je už v SSJ) **1.** polovica krídel: *p-a motýľov* **2.** vec pripomínajúca polovicu krídel, polovičné krídlo: *p. skladacích dverí*; *dve samostatne otvárateľné p-a*; *koncertné p.* klavír; **polkrídlový** príd.: *p. blatník*

Matej Považaj

INFORMÁCIE AUTOROM

1. Na stránke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV www.juls.savba.sk sú prístupné všetky čísla a obsahy časopisu Kultúra slova. Použitie týchto textov sa riadi zákonom č. 618/2003 Z. z. (autorský zákon).

2. Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači v textovom editore Word pod operačným systémom Windows. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať úzus časopisu.

Do redakcie možno príspevok poslať elektronickou poštou ako prílohu na adresu vancova@juls.savba.sk.

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia.

Literatúra sa uvádza na konci článku (nie spracovaná v poznámkach pod čiarou) takto:

a) knižná publikácia:

PAULINÝ, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda 1990. 270 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3. vyd. Bratislava: Veda 2004. 998 s.

b) štúdiá v zborníku:

FERENČÍKOVÁ, Adriana: Pohľad na slovo *bor* a jeho deriváty z územného aspektu. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000, s. 410 – 416.

c) článok v časopise:

POVAŽAJ, Matej: Tretie vydanie súčasných Pravidiel slovenského pravopisu. In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 6, s. 321 – 329.

Pozn.: V prípade, že autor posielal príspevok, ktorý už uverejnil inde, je potrebné, aby to uviedol s presným bibliografickým údajom.

Zároveň žiadame autorov, aby pripojili tieto údaje: a) meno, priezvisko, tituly, b) adresu pracoviska, adresu bydliska a číslo bankového účtu, kam možno poslať honorár, c) dátum narodenia, d) telefónne číslo, príp. e-mailovú adresu. V prípade, že autor nepošle uvedené údaje, vydavateľstvo mu nebude môcť vyplatiť honorár.

Redakcia si vyhradzuje právo neuverejniť príspevok, v ktorom sa vyskytujú formulácie znevažujúce osobnosť názorového oponenta, kým autor z nich takéto formulácie neodstráni. Redakcia zastáva stanovisko, že príspevky s takýmito a podobnými formuláciami nepatria do vedeckých a odborných časopisov.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300